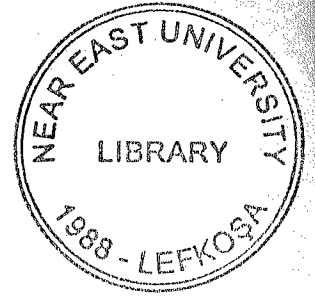

İ.Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENDÜSTRİ VE TİCARET KESİMİNE HİZMET VEREN
ÖZEL KÜTÜPHANELERDE YARARLANDIRMA HİZMETLERİ

GÜLTEN YILDIZ

85

İSTANBUL - 1985

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖNSÖZ

GİRİŞ

I. BÖLÜM: ENDÜSTRİ KÜTÜPHANELERİNİN ENDÜSTRİ VE TİCARET İŞLETMELERİ İÇİN ÖNEMİ İLE BU KÜTÜPHANELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ AMACI

1.1. Özel kütüphanelerle ilgili Genel Bilgi	4
1.2. Endüstri (Sanayi) ve Ticaret Kavramları	10
1.3. İşletme Nedir ve Nasıl Yönetilir?	11
1.3.1. Yönetimin Özelliği ve İşlevleri	12
1.3.2. Yönetimde Bilginin Önemi	13
1.3.2.1. Bilginin Gereği ve Özellikleri	15
1.3.2.2. İşletmelerdeki Diğer Bölümlerin ve Araştırma Geliştirme Bölümünün, Bilgiyi İşleme Açısından Fonksiyonları	16
1.4. Çağdaş Endüstri Kütüphanesinin İşletme İçin Önemi .	18
1.5. Endüstri Kütüphanesinin Tarihçesi: Gelişmiş Ülkeler Arasından Bir Örnek	20
1.5.1. 18. ve 19. Yüzyıl Proto Tipleri	21
1.5.2. Özel Kütüphane Hareketinin Ortaya Çıkışı	22
1.5.3. Derneklerin Oluşması	27
1.5.4. Özel Kütüphanelerin Gelişimi	28
1.5.5. II. Dünya Savaşı Sonrası Eğilimleri	29
1.6. Çağdaş Endüstri Kütüphanesinin Amacı	33

II. BÖLÜM: ENDÜSTRİ VE TİCARET KÜTÜPHANELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE BU KÜTÜPHANELERDE YARARLANDIRMA HİZMETİ

2.1.1. Endüstri ve Ticaret Kütüphanelerinde Derme	36
2.1.2. Bütçe	40
2.1.3. Personel	42
2.1.4. Bina	44
2.1.5. Okur İlişkileri	44

2.2. Endüstri ve Ticaret Kesimine Hizmet Veren Özel Kütüphanelerde Yararlandırma Hizmetinin Amacı	46
2.3. Yararlandırma Biçimleri	48
2.4. Kütüphaneler ve Belge-Bilgi Merkezlerinin Ortak ve Ayrılan Özellikleri	51
2.5. Özel Kütüphanelerin ve Belge-Bilgi Merkezlerinin Ulusal ve Uluslararası Enformasyon Sistemlerine Katkıları	54
2.6. Kütüphaneciler ve Dökümantalistlerin Görevleri ...	57
2.7. Endüstri Kütüphanecilerinin Eğitimleri	60
III. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ENDÜSTRİ KÜTÜPHANELERİNİN GENEL İŞLEVLERİ VE İSTANBUL'DA ÖRNEK İKİ ENDÜSTRİ KÜTÜPHANESİNİN İNCELENMESİ	
3.1. Türkiye'de Durum	62
3.2. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Teknik Dökümantasyon Merkezi	72
3.3. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezi	76

SONUÇ

KAYNAKÇA

KONU İLE İLGİLİ KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Çalışmamın konusu olan endüstri (sanayi) ve ticaret kesimine hizmet veren özel kütüphaneler, ülkemizde yeni kurmakta olan ve önemi bazı çevrelerin dışında geniş bir halk kitlesi tarafından yeterince tanınmamış olan kütüphanelerdir. Çalışma konum olan bu kütüphaneleri, diğer kütüphane türlerinden ayıran önemli farkları, verdikleri hizmetler açısından, özellikle de yararlandırma hizmetleri açısından incelemek istedim.

Endüstri ve ticaret kesimine hizmet veren özel kütüphaneler, bu kütüphanelerin genel olarak çalışması; yararlandırma hizmetini nasıl yaptıkları, bugünün gelişmekte olan endüstri ve ticaret yaşamında nasıl bir öneme ve yere sahip oldukları oldukça büyük bir merak konusudur. Çalışmayı yapmamın amacı biraz da bu meraktan kaynaklandı.

Konu, endüstri ve ticaret dünyasında yer alan tüm işletme ve kuruluşları ilgilendirmektedir. Çünkü, günümüzün sürekli artan belge ve bilgi gereksinimi ve yığınlar halinde oluşan belgelerin düzenlenmesi ve bilgilerin seçilerek isteyen kişilere zaman kaybetmeden sunulması gereği önemli bir sorun oluşturmaktadır. Sorunun üstesinden gelme ödevi, endüstri ve ticaret dünyasına hizmet veren kütüphaneler ve bu kütüphanelerde görev yapan kütüphanecilerle ilgilidir.

Bu nedenle konuyu ele alıp, elden geldiğince bu olayın önemini vurgulamak istedim. Çünkü, yaşadığımız çağın gelişen ve değişen koşulları, ister istemez bugün değilse bile yarın, bize konunun ihmal edilemeyecek boyutlarda olduğunu gösterecektir.

Çalışmamın baştan sona tümünü titiz bir biçimde inceleyerek bana yol gösteren ve beni değerli destekleriyle bilinçlendiren, ayrıca Almanca çevirilerimde yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Meral Alpay'a yürekten teşekkürü bir borç bilirim.

Sayın Dr. Aysel San'a, arkadaşça ve dostça yardımları dışında, İngilizce çevirilerimi yaparak bana büyük destek olması nedeniyle ve yine İngilizce çevirilerimde yardımcı olan değerli arkadaşım Sayın Semra Tugay'a sonsuz teşekkürler ederim.

Çalışmamla ilgili makalelerin sağlanmasında ve elime geçmesinde büyük yardımları olan Sayın Hülya Bilen, Erica Meyer, Charlotte Marscholek ve Dietrich Busse'ye çok teşekkür ederim.

GÜLTEN YILDIZ

GİRİŞ

Ülkemizde kuruluşları henüz çok yeni olan ve yeterince geniş bir halk kitlesi tarafından tanınmayan, endüstri ve ticaret dünyasına hizmet veren özel kütüphaneler ve bu kütüphanelerdeki yararlandırma hizmetleri çalışmamın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmayı yapmanın amacı ise, bu kütüphanelerin fonksiyonlarını tanımak ve tanıtmak isteğinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamın ilk aşamasında, Library Literature'in 1967 yılından başlayarak 1983 yılına kadar olan tüm sayılarındaki konuyla ilgili makale ve kitaplar taranmıştır. Elde edilen künyeler fazla miktarda ve genel olduğu için bir eleme yapılmıştır. Bu eleme sonucunda, öncelikle okumamız gerekli olan ve konuyla doğrudan ilişkili olan makale ve kitaplar seçilmiştir. Kitap ve makaleler temin edilir edilmez çalışmaya başlanmıştır.

Konumuz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, endüstri (sanayi) kütüphaneleri veya özel kütüphaneler başlığı altında toplanan ve konuyla ilgili olarak taranan 8 yabancı dildeki makale ve kitapların değerlendirilmesiyle oluşan genel bilgilerle başlamıştır. Değerlendirme dillere, yıllara ve künyelere dayanarak yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise endüstri (sanayi) ve ticaret kavramları açıklanarak, işletmeler ve yönetimlerine değinilmiştir. Bilginin gerekliliği, işletmelerde araştırma ve geliştirmenin önemi üzerinde durulmuştur. Bundan yola çıkarak işletmelerde kütüphanelere neden gerek duyulduğu anlatılmak istenmiştir. Yine bu bölümde, endüstri kütüphanelerinin tarihçesi gelişmiş bir ülke örnek verilerek anlatılmıştır. Tarihçe yararlandığımız bir makalenin özettir ve bölüme doğrudan katılmıştır. Makaleden alıntı yapmak

yerine, özet vermemizin amacı, daha sonra da değinileceği gibi bu konuda çok değerli bilgileri içermesinden kaynaklanmaktadır. Birinci Bölüm, endüstri kütüphanesinin amacını ve taşıdığı anlamı vurgulayarak sona ermektedir.

İkinci bölümde, endüstri ve ticaret kütüphanelerinde derme, bütçe, personel, bina ve okur ilişkileri gözden geçirilmiştir. Endüstri ve ticaret kütüphanelerinde yararlandırma hizmetinin amacı, biçimleri anlatılarak, Kütüphane, Belge-Bilgi Merkezleri arasındaki farklar ortaya konulmak istenmiştir. Bu tip merkezlerin ulusal ve uluslararası enformasyon ağına katkıları saptanmaya çalışılmıştır. Değişen kütüphane anlayışı ile beraber kütüphanecilerin ve dokümantalistlerin görevlerine ve eğitimlerine kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölüm, endüstri ve ticaret dünyasına hizmet veren bu kütüphanelerin Türkiye'deki tarihi gelişimi ve bu kütüphanelerin Türkiye için gerekliliğinden bahsetmektedir. Ülkemizde bulunan ve tarafımızdan seçilen iki örnek, yerinde yapılan araştırmalar ve gözlemler sonucunda incelenmiştir. Bunlardan bir tanesi, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi, diğeri Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezidir. Bu bölümün sonunda, örnek aldığımız her iki merkezde de verilen yararlandırma hizmetleri anlatılarak benzer olan yanları saptanmak istenmiştir.

Alıntı ya da aktarma yoluyla teze katkıda bulunan yayınlar kaynakçada alfabetik olarak sıralanmıştır. Konu kaynakçası adını verdiğim listede ise bibliyografik tarama sırasında saptadığım, özel araştırma kütüphaneleri, özellikle endüstri, (sanayi) ve ticaret kütüphaneleri ile bağlantılı olduğunu düşündüğüm yayınları alfabetik olarak bir araya getirdim. Böylece, hem çalışmamın başında yapmış olduğum bibliyografik de-

gerlendirmeye temel teşkil eden künyeleri göstermiş, hem de konuyu daha geniş sınırlar içinde araştırmak isteyen kişilere, aynı taramayı yeniden yapmamaları için zaman tanımış olmak istedim.

Bu çalışma, yaklaşık 1 yıl gibi kısa bir zaman süreci içersine sığdırılmaya çalışıldı ve eldeki olanaklarla değerlendirilmeye çalışıldı. Biraz daha zaman olsaydı, daha titiz bir çalışma gerçekleştirilebilirdi sanıyorum. Ama, yine de bu konuya ilgi duyanlar için ilk planda yararlı olacağına inanıyorum. Gelecekte konuyla ilgili daha ayrıntılı çalışmaların yapılacağından umutluyum. Bu çalışma, kütüphanecilik konusunda eğitim gören öğrenciler için, tüm kütüphaneciler ve özellikle endüstri kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler için önemli olabilir kanısındayım.

I. B Ö L Ü M

ENDÜSTRİ KÜTÜPHANELERİNİN ENDÜSTRİ VE TİCARET
İŞLETMELERİ İÇİN ÖNEMİ İLE BU KÜTÜPHANELERİN
TARİHSEL GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ AMACI

1.1. ÖZEL KÜTÜPHANELERLE İLGİLİ GENEL BİLGİ

"Sanayi ve ticaret kütüphanelerinde yararlandırma hizmeti" başlıklı konunun ilk araştırma aşaması Library Literature'in 1967 yılından 1983 yılına kadar olan sayılarındaki "Özel kütüphaneler"; "Endüstri kütüphaneleri" ve "Ticaret kütüphaneleri" başlıkları altındaki bölümleri tarayarak başlamıştır. Tarama sonucunda, 103 İngilizce, 16 Almanca, 5 Fransızca, 2 Japonca, 2 Rusça, 3 İspanyolca, 1 İsveççe, 1 Hollandaca olmak üzere toplam 133 künye elde edilmiştir.

İngilizce künyelerin konuları açısından tarihsel grafiği şu şekildedir:

1967-1968 yıllarında Özel kütüphanelerin problemleri, işbirliği olanakları, özel kütüphanelerle ilgili organizasyon ve hizmet kavramları üzerinde yoğun bir biçimde durulmuştur.

1969-1970 yılları, endüstri kesimindeki kütüphaneler ve tüm dünyadaki diğer endüstri kütüphaneleri, bu kütüphanelerin otomasyona geçişi ve otomasyonun temelleri ile ilgili konular işlenmiştir. Endüstrideki bilim kütüphanelerinde çalışan profesyonel olmayan kişiler, şirket kütüphanelerinde planlama, ticari kütüphaneler ve en yakın on sene içindeki özel kütüphanelerin durumu anlatılmıştır.

1969-1970 yılları ise, Özel kütüphane ve enformasyon merkezlerinin yönetimiyle ilgili konuların yoğunluk kazandığı yıllardır.

1971-1972 de, enformasyon analiz merkezleri ve kütüphane, Özel kütüphanelerin ve enformasyon merkezlerinin planlanması konuları, öncelik kazanan konular olmuştur. Ayrıca, özel kütüphanelerin kullanılışı, koleksiyonu, bütçesi, yöneti-

cisi, hizmet anlayışı konuları da işlenmiştir. Bunun yanı sıra, büyük şirketler içinde özel kütüphaneler tarafından enformasyon analiz merkezlerinin devlet desteği ile kullanımı, konusu yer almaktadır.

1973-1974 yıllarına bir göz gezdirdiğimizde, genellikle, enformasyon merkezleri ve büroları; ticari kütüphaneler ve ticarete kullanılmaları, yönetimleri gibi konuların ağırlık kazandığını görürüz. Endüstri kütüphanelerinde Basic planlama, bütçe ve teşkilâtını kurma, endüstri kütüphanelerine bağlı ufak kütüphanelerde akademik kolaylıkların uygulanmasını sağlamak ve planlamak, gibi konular da bu yılın yayınları arasında yer almaktadır.

Bunların dışında ticaret ve enformasyon büroları, organizasyonu, problemleri, rolü ve işlevleri ve de bibliyografik kontrol ile ilişkisi konuları işlenmiştir.

1975-1976 yılları arasında, özel kütüphanelerin tanım ve amaçları, özel kütüphane yöneticisi için el kitabı yayınlanmıştır. Yine bu yıllarda, endüstri ve ticaret için enformasyon servislerinin gelecekteki modelleri konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Özel kütüphanelerin problemleri ve enformasyon merkezleri incelenmiştir.

1977-1978 yılları içersinde incelenen konular şunlardır: Bağımsız araştırma kütüphaneleri, özel kütüphaneler tarafından computer veri tabanlarının kullanılması; Yeni özel kütüphanelerin kurulması, dünyadaki özel endüstri kütüphanelerinin konu alanları ve karakteristiği, uluslararası bir olay olarak özel kütüphanelerin gelişimi, kütüphane kullanıcısının eğitimi ve özel kütüphanelere genel bir bakış; kütüphanelerin endüstriyel planlamada bilgiye ihtiyaçları ve teknik enformasyon merkezlerinin olanakları.

1979-80 yılı ile ilgili yayınlar genellikle, özel kütüphanelerde hizmetin ve kârın değerinin belirlenmesi, enformasyon bürosunun yönetimi için çok safhalı amaca uygun metodolojik planlama, konularını kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, özel kütüphanelerde çalışanlar için gerekli bilgiler, 1961'den 1978 yılına ve hatta 1980 yıllarına kadar özel kütüphanelerin durumu, özel kütüphanelerin geleceği ve gelecekteki şansları, uzak bilgileri elde edebilme koşulları, bütün dünyadaki endüstri özel kütüphanelerinin karakteristiği, ulusal program içinde özel sektör özel kütüphanesi, yerel toplulukların gereksinimini karşılayacak bir kaynak olarak özel kütüphaneler, konularına da yer verilmektedir.

1981-1982 yıllarında üzerinde durulan konular sırasıyla şöyledir: 1980 yılındaki özel kütüphaneler, akademi, enstitüsü ve özel kütüphaneler, yönetimleri, özel kütüphaneler için belirli ölçüler tayin etme, özel kütüphanelerin koleksiyonunun gelişmesi, yeni özel kütüphaneler ve özel kütüphanelerin ilk kuruluş yılları. Özel kütüphaneler ve enformasyon merkezleri için rehber hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

1983 yılında ise, özel kütüphanelerin bugünü, özel ve anonim şirketlere ait kütüphaneler ve bu kütüphaneler için planlama. Görsel işitsel materyal ve el yazması (baskı dışı) kitap, telif hakkı (copyright) konuları işlenmiştir.

Konumuzun tarihsel grafiği diğer yabancı dillerde şöyledir: 16 Almanca makaleden 6 tanesinde, endüstri kütüphaneleri genellikle politik temaları açısından incelenmiştir. Diğer Almanca künyeler 1968 ve 1977 yıllarını kapsamaktadır ve konuları genellikle şöyledir: Küçük bir özel kütüphanenin kendi şartlarında bilgi toplamak ve kataloglama yapmak, bilimsel özel konu kütüphaneleri, özel kütüphanelerde personel

politikası. Ticaret ve işletme kütüphaneleri ve zamana uygunlukları, endüstri kütüphanesinin bütçesi, kütüphane planlaması içinde özel konu kütüphanelerinin yeri. Özel konu kütüphanelerinde bilgi kaynaklarının sınıflandırılması, kütüphane alanında yeni kımıldanışlar.

5. Fransızca künye ise 1972 ve 1979 yılları arasında yayınlanmıştır. Bu makalelerin konuları, özel kütüphanelerin gelişimi ve insan bilimlerinin üzerindeki etkisi, ticaret kütüphanelerinin yönetimi ve organize edilmesi sırasında yapılması gerekenler, özel kütüphanelerin geleceği, özel kütüphanelerin uluslararası rolü şeklinde sıralanmaktadır.

Bir tanesi 1972-1973 yıllarına diğeri 1976-1977 yıllarına ait olan 2 Japonca makalede, kütüphane ve enformasyon bilimi ve özel kütüphanelerle ilgili çeşitli konulara değinilmiştir.

1974 ve 1983 yılları arasında yayınlanmış olan 3 İspanyolca makalede konular şu şekilde sıralanmaktaydı: Genel olarak özel kütüphaneler, dökümantasyon merkezleri ve de terminoloji sorunları.

Yine 1974 ve 1983 yılları arası yayınlanmış olan 2 Rusça makalede: Araştırma-Geliştirme programı içinde enformasyon servislerinin yönetimi ve organizasyonu, plan-gelişme ve endüstri kurumları. Bilimsel ve teknik enformasyon büroları arasındaki rekabet konuları işlenmektedir.

1974-1975 de ise 1 İsveççe makale yayınlanmıştır. Bu makalenin konusu, endüstri kütüphaneleri ve enformasyon merkezlerinin gelecekteki durumları, ihtiyaçları, sorunları ve bu sorunların çözümlerinden oluşmaktadır.

Son olarak 1980-1983 yılları arası Hollanda dilinde yayınlanmış olan bir makalede ise, özel kütüphanelerin düzenlenmesi ve idaresi konu edilmektedir.

Tarihsel bir sıralama ile konu adlarına göre yaptığımız bu ön çalışma sonucunda diyebiliriz ki, endüstri ve ticaret kütüphaneleri ile ilgili konular, yönetim, organizasyon, kuruluşu, planlanması, koleksiyonu, bütçesi, otomasyona geçiş süresi, başlıkları altında yoğunlaşmıştır. Bundan sonra sırasıyla, endüstri ve ticaret için enformasyon bürolarının gelecekteki modelleri ve şansları, yine bu kütüphanelerin endüstriyel planlamada bilgiye gereksinimleri, personel politikaları ve bilgi kaynaklarının sınıflandırılması, bu kütüphanelerin ulusal program içindeki yerleri, konuları incelenmektedir.

Bu sonuç bize endüstri ve ticaret kesimindeki özel konu kütüphaneleri hakkında, konuyu hemen her açıdan inceleyen çeşitli çalışmaların yapıldığını göstermektedir. Sadece bu kütüphanelerin uluslararası enformasyon sistemleri ile aralarındaki işbirliği konusu ile ilgili çalışmalara yeterince rastlanmadığı görülmüştür.

Konu ile ilgili yayınların çokluğu nedeniyle taratılan bibliyografyada (Library Literature) İngilizce yayınların fazla olması doğal karşılanmalıdır. Ancak Rusça, Japonca, İspanyolca ve Hollandaca yayınlanmış yazıların da bu bibliyografyaya alınmış olması, yeryüzünde endüstri ve ticaret alanında etkinlik gösteren A.B.D. ve İngiltere dışındaki ülkelerin de özel kütüphaneler alanında uluslararası "değeri" ve "geçerliliği" olan bilgileri ürettiklerini göstermektedir.

Saptanan bu 133 makalenin ele aldığı konular, biraz daha dikkatle incelendiğinde özel kütüphanelerin, bilgilendirme hizmeti ve bilgisayarla yakın ilişkisi olduğu da görülebilmektedir. Endüstriyel ve ticari bilginin sınırı olmadığı için özel kütüphanelerin sorunları yalnız ulusal düzeyde değil, artık uluslararası düzeyde ve birbirleri ile ilişkili ya da rekabet içinde incelenmektedir.

Buna karşılık Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası yine aynı yıllar (1967-1983) tarandığında "Sanayi ve Ticaret Kütüphanelerinde Yararlandırma Hizmeti" konusu ile doğrudan ilişkili bir yayına rastlanmamıştır. Gördüklerimiz ise, daha genel konulara bağlı olarak hazırlanmış yayınlardır, soruna, dolaylı olarak değinmektedirler.

Berin Yurdadoğ'un Türkçeye çevirdiği "Modern Dokümantasyon ve Enformasyon İşlemleri", Ankara, 1972. TURDOK Yayınları.

M. Alpay ve Safiye Özkan'ın birlikte hazırladıkları "İstanbul Kütüphaneleri" İstanbul, 1982, adlı yayınlar örnek olarak gösterilebilir.

Bu olguya dayanarak, "Sanayi ve Ticaret Kütüphanelerinde Yararlandırma Hizmeti" konusunun Türkiye'de araştırma konusu olarak ilk kez ele alındığı söylenebilir.

1.2. ENDÜSTRİ (SANAYİ) VE TİCARET KAVRAMLARI

İktisat biliminin daha başlarında sanayi kavramı, zenginlik yaratan bütün çabalara uygulanıyordu. Günümüzde ise bu terim, yararlı eşyaların üretimi amacıyla madde veya ürünlerin değişim işlemleri için kullanılmaktadır.¹ "Sanayi" sözcüğü ile eşdeğerde olan "Endüstri" sözcüğü için ayrıca bir tanım aradığımızda "Hammadelerin işlenmesi ve kullanılması suretiyle zenginlikler kazandıran etkinliklerin ve mesleklerin bütünüdür"² tanımıyla karşılaşmaktayız. Endüstriyi, insanla doğa arasında kurulmuş yararlı bir işbirliği olarak düşünebiliriz. Bu işbirliğinde doğanın görevi, gerekli hammaddeleri sağlamak; insanın görevi de bunlardan faydalanarak istenilen maddeleri yapmaktır.³

"Ticaret" sözcüğünün sözlük anlamı ise, büyük ölçüde alışveriş olarak açıklanmaktadır. Bu alışverişin özelliği, yalnızca mal, tahıl, hayvan alım satımı ile ilgili olmasıdır.

Öyleyse ticaretin olabilmesi için endüstri, endüstri- nin yaşayabilmesi için de ticaretin varlığı gerekir, diyebiliriz.

(1) Meydan Larousse. Cilt 11. İstanbul, 1972. s. 913.

(2) Aynı eser.

(3) Hayat Ansiklopedisi. Cilt II. İstanbul, 1961. s. 1093.

1.3. İŞLETME NEDİR VE NASIL YÖNETİLİR?

Sanayi ile endüstri dünyasında işletmeler, iktisadi mal veya hizmet üretmek ve pazarlamak için etkinliklerde bulunan kuruluşlardır.⁴ Diğer bir deyişle, işletme, üretim etmenlerinin uyumlu (ahenkli, koordine) bir biçimde birleşmesinden meydana gelen bir kuruluş bir birimdir. Varlık nedeni, talep olunma (istenme) niteliğine sahip mal ve hizmetler meydana getirmektir.⁵

Türk Hukukunda, özel işletme örgütleri anlamında bireysel sahiplik, ortaklık ve kooperatifler olmak üzere, üç tip işletmeden söz edilir. Bugünün dev kuruluşlarını ortaya çıkaran birleşmeler sayesinde George Orwell'in "bütünlük kâbusu" olarak adlandırdığı, bu girişimler arası birleşmeler sonucu, ortaya, tröstler, holdingler ve çok uluslu şirketler çıkmaktadır.⁶

Bütün bu örgütler, karar verme yöntemlerine, yürütülen etkinlikler arasında eşgüdüm sağlama yollarına, fikir ve bilgilerin iletilmesi biçimlerine ve amaçlarını karşılama yolunda bir örgütün başarısını değerlendirme yöntemlerine gerek duyar. Bu ise, her örgütün yönetime gerek duyması demektir.⁷

Bu günün modern endüstriyel dünyasında yönetim evrensel bir kavramdır.⁸ Edwin B. Flippo'ya göre yönetim, örgüt

(4) CEMALCILAR, İ. - BAYAR, D. - AŞKUN, I.C. - ÖZALP, Ş.: İşletmecilik Bilgisi. Eskişehir, 1980. s. 3.

(5) TOSUN, Kemal: İşletme Yönetimi (I). İstanbul, 1984. s. 323.

(6) CAN, H. - TERCER, M.: İşletme Yönetimi. Ankara, 1978. s. 14.

(7) Aynı eser, s. 3.

(8) Aynı eser, s. 4.

amaçlarının ekonomik ve etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için işletmenin etkinliklerinin planlanması, örgütlenmesi, yönetilmesi ve kontrol edilmesi, olarak tanımlanır. Dwigth Waldo ise yönetimi, "Yönetisel bir sistem içinde rasyonel işbirliğini başarmaya yönelik etkinlik" olarak belirtmektedir. Ayrıca yönetim, işbirliği içersinde bulunan bir grubu ortak bir amaca ya da amaçları grubuna yöneltme süreci olarak da tanımlanabilir.⁹

1.3.1. Yönetimin Özelliği ve İşlevleri

Yönetimin başlıca özelliği, insan ilişkilerine dayanması, grup çalışmasına duyulan gereksinme ve bir amaca hizmet etmesidir. Ayrıca, işbirliği özelliği, yöneten ve yönetilenler basamaklarına bağlı olması, işbölümü ve uzmanlaşma niteliği, demokratik niteliği, evrensel özelliği, bireyci özelliği, karar verme ve uygulamadan oluşan iki yönlü süreç niteliği, yaratıcı süreç olma özelliği, rasyonelciliğin temel olma özelliği, sanat olma özelliği ve haberleşmeye dayanma özelliğidir.¹⁰

Gulick ve Urwick yönetiminin işlevlerini POSDCORB sözcüğü ile belirlemeye çalışmışlardır:

Planlama, organize etme (örgütleme), Personel yönetimi (staffing), Directing (yöneltme), coordinating (eşgüdümleme), Reporting (haberleşme), Budgeting (Bütçeleme). Yönetimin işlevlerini daha detaylı bir biçimde sıralamaya çalışırsak şu süreçlerden geçtiğini görürüz.

(9) Aynı eser. s. 5.

(10) CEMALCILAR, İ. - BAYAR, D. - AŞKUN, I. C. - ÖZALP, Ş.: Aynı eser. s. 95.

1) Karar verme, istenilen sonucu elde etmek için çeşitli eylem seçeneklerinden bir tanesini seçme süreci.

2) Örgütlenme, temel amacı elde etmek üzere ana görevin işlere bölünmesi ve benzer işlerin yapılandırılması süreci.

3) Personel yönetimi, çalışanların amaca uygun seçimi ve çalıştırılması,

4) Planlama, ileriye dönük yapılacakların tasarlanma süreci.

5) Kontrol, yapılan işin amaca uygun yürümesini sağlama.

6) İletişim, istenilen sonucu elde etmede etki yaratmak için bilgilerin örgüt içindekilere iletilmesi süreci.

7) Yöneltilme, astların yaptıkları işleri ortak bir amaca yönleltme süreci.¹¹

Yönetim, bütün bu süreçlerden geçerek bir sonuca ulaşmayı amaçladığında en önemli ve ilk koşul olarak "bilgi"ye gereksinme duyar.

1.3.2. Yönetimde Bilginin Önemi

Bilgi, raporlar halinde üst düzeylere çıkan, emirler halinde alt düzeylere inen, günlük etkinlikler aracılığıyla

(11) CAN, H. - TECER, M.: Aynı eser. s. 10.

işletmenin işlevsel bölümlerini birbirine bağlayan, müşteri ve ortak ilişkileriyle işletme dışına yönelen ve nihayet banka hesap durumu çizelgeleri ve basın-yayın organlarıyla işletme içine yönelen bir olgudur. Öte yandan bu bilgiler çoğu kez geçmişe ait olmakla birlikte, geçerli olan zamana ve geleceğe de ilişkin olabilirler.¹²

"Bilgi" olaylar, insanlar, madde ve eşyaya ilişkin bilinenlerdir. İşletme ve kurumların makineleşmesi, büyümesi, personelin nitelik ve niceliğinin yükselmesi, devlet başta olmak üzere çeşitli çıkar ve baskı gruplarının çoğalması ve güçlenmesi, rekabetin şiddetlenmesi ve bu gibi etmenlerin sonucu olarak, iş adamı ve yönetici tarafından verilen kararların çok çeşitli ve çapraşık bilgilere dayanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Eksik ve yanlış bilgilere dayanan kararların isabet (etkinlik) ve verimlilik (rasyonellik) nitelikleri zayıf olmaktadır.¹³

En küçüğünden en büyüğüne kadar tüm kuruluşlarda bilgi toplama, kaydetme, saklama, yeniden bulma ve dağıtımı içeren bir sistemin gereği açıktır. Özellikle örgütler büyüdükçe bilgi toplama, kayıt, yeniden bulma ve etkin iletişim sorunları da artmaktadır. İşletmenin faaliyetlerine, pazar şartlarına, müşterilere, rakiplere ve tüm iç ve dış çevreye ilişkin bu bilgiler, işletme içinde bilgi akışını sağlayan bir iletişim ağı aracılığıyla bir yerden diğerine aktarılır. Bu bilgi akışında, gerekli bilginin hangi yöntemlerle alınacağı, kaydedilip saklanacağı ve etkin kararlar alması için yönetici-

(12) ÜLGEN, Hayri: İşletme Yönetiminde Bilgisayarlar. İstanbul, 1980. s. 4.

(13) TOSUN, Kemal: Yönetim ve Organizasyon (Uygulama ve Politikaları) (II) İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Ders Notları No: 2, s. 22-23.

ye nasıl iletileceği, tepe yönetiminin sorumluluğundadır ve etkin bir yönetim bilgi sisteminin varlığını gerektirir.¹⁴

Bilgi sahibi olmak ihtiyacı; iş hayatının en önemli ihtiyaçlarından birini teşkil eder. Aynı şartlar altında çalışan iki işletmeden, sürekli bilgi sistemine sahip olanı, rakiplerine kıyasla daha çok başarı kazanacak, daha çok üretecek ve daha çok satarak daha çok kâr elde edecektir. Bu nedenle modern işletme, günden güne gelişen bilgi sistemleri karşısında ihtiyacı olan bilgileri toplayabilmek için, gerekli çabayı, zamanı ve parayı harcamayı göze almaktadır.¹⁵

1.3.2.1. Bilginin gereği ve zellikleri

Her işlev karar almayı içerir ve karar alma süreci doğru, zamanlı, eksiksiz, öz ve yerinde bilgi ile desteklenmelidir. Bir yöneticinin sahip olduğu bilgiler bu özellikleri taşımazsa, aldığı kararların niteliği en azından bozulacak, o işten beklenen başarı sağlanamayacaktır.¹⁶ Yönetim için gerekli olan bilgi, karar sürecindeki belirsizliği azalttığı oranda değerli olacaktır. Bilginin en önemli özellikleri olarak:

- 1) Doğruluğu
- 2) Zamanlılığı,
- 3) Eksiksizliği
- 4) Kısalığı
- 5) Yerindeliği veya ilgililiği
- 6) Ucuzluk ya da elde edilme maliyeti, gibi noktaları sayabiliriz.¹⁷

Modern bir işletmenin bilgi sistemi ie ve dışa dönüktür. Işletme içi bilgi toplamak ve toplanılan bilgileri

(14) KAYA, İsmail: Pazarlama Bilgi Sistemleri. İstanbul, 1984. İ.Ü. Işletme Fakültesi Yayın No: 153. s. 24.

(15) LLİK, Ömer: Muhasebe Raporlarının Işletme Yönetimindeki Rolü ve Kullanılması. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi. Ankara, 1969. s. 206.

(16) ÜLGEN, Hayri: Aynı eser. s. 8.

(17) Aynı eser. s. 12-15.

istendiğinde, kurum içi rapor sisteminin bir gereği olarak, ilgili yöneticiye yansıtmak içe dönük bilgi sistemidir. İşletme dışı bilgi toplama, genellikle üç unsurun işlenmesidir.

- Hükümetin politikası
- Rakip işletmelerin durumu
- Teknolojik gelişmeler¹⁸

1.3.2.2. İşletmelerdeki diğer bölümlerin ve araştırma-geliştirme bölümünün, bilgiyi işleme açısından fonksiyonları

İşletmenin bir bölümü olan "Pazarlama Araştırmaları Bölümü" için bilgi çok önemlidir. Etkin bir pazarlama bilgi sistemi, pazarlama araştırmaları bölümüyle uyumlu, ancak bu bölümün fonksiyonlarının ötesinde denetim bölümü, araştırma-geliştirme bölümü, ekonomik araştırma bölümü, planlama ve istatistik bölümü gibi diğer bölümlerdeki pazarlamayla ilgili veri ve bilgileri toplar, derler, saklar, yeniler, analiz eder, yöneticilere yararlı olacak biçime sokar ve istenilen anda emre hazır bulundurur. Bu da geçerli ve güvenilir veri ve bilgilerden en iyi şekilde ve istenilen zamanda yararlanma yoluyla olur.¹⁹ Yukarıda adı geçen bölümler yani, denetim, araştırma-geliştirme, ekonomik araştırmalar, planlama ve istatistik bölümleri için etkin bir bilgi sistemi gereklidir.

Araştırma-geliştirme bölümünün ise işletmenin canlılığını sürdürmesi bakımından ayrıca önemli bir fonksiyonu vardır. Bu fonksiyon, işletmenin öteki bütün bölümlerinde

(18) LÂLİK, Ömer: Aynı eser. s. 206.

(19) KAYA, İsmail: Aynı eser. s. 20.

rol oynamakta, sonuçta işletmeyi değişen koşullara karşı ayarlayan, sorunlara çözüm bulan, canlılığını sürdürüp, büyüme ve gelişmesini sağlayan destekleyici bir özellik göstermektedir.²⁰ Sorunları ortaya çıkarmak araştırmanın konusudur ve bu sorunlar ne kadar erken tanınırsa çözümleri de zamanında ve etkin biçimde bulunabilir. Araştırma ve sorun arasındaki ilişkinin çeşitli aşamalardan geçme zorunluğu vardır:

- 1) Sorunun araştırılması (bulunması)
- 2) Sorunun tanımı
- 3) Çözümü için gerekli verilerin araştırılıp toplanması
- 4) Toplanan verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması
- 5) Çözüm önerilerinin saptanması²¹

Saptanan bu beş ilkenin, geliştirme çalışmalarıyla amaca ulaşması sağlanır. Bugün, gelişmiş ülkelerde birçok firmalar, araştırma-geliştirme (A-G) bölümü örgütlemekte ve bunun için de büyük harcamalar yüklenmektedirler. Yaşama ve gelişme durumunda bulunan işletmenin artık, böyle bir örgütte, kendi çapında da olsa, sahip olması ve bunun için de çaba harcaması zorunludur.²²

(20) CEMALCILAR, İ. - BAYAR, D. - AŞKUN, I.C. - ÖZALP, Ş.: Aynı eser. s. 293.

(21) Aynı eser. s. 294-295.

(22) TOSUN, Kemal: Aynı eser (II). s. 21.

1.4. ÇAĞDAŞ ENDÜSTRİ KÜTÜPHANESİNİN İŞLETME İÇİN ÖNEMİ

Bilgi işleme alanında ortaya çıkan, gerek kavramsal gerek teknolojik ilerlemeler günümüzde bilgi sistemlerinin işletme yönetiminden, kamu yönetimine, kütüphanecilikten, teknolojik araştırma-geliştirmelere ve hukuktan, hekimliğe kadar çok çeşitli alanlara uzanmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamış bulunmaktadır.²³

Hem işletme içinde bulunan çeşitli bölümlerde çalışan kişilerin (araştırmacı ve uzmanlar) bilgileri elde edebilme-leri ve hemen yöneticilere ulaştırmaları için fazla zaman kaybetmeye tahammüllerinin olmaması nedeniyle, hem de etkin ve verimli kararlar verebilmek için çok, çeşitli ve çapraşık bilgilere gerek duyulması şu zorunlulukları doğurmaktadır: Bilgilerin toplanması, korunması, işlenmesi, yorumlanması ve ilgililere dağıtılması. Bu gibi önemli işleri görecektir ayrıca bir örgütün meydana getirilmesi gereklidir.

Sözü edilen bu örgüt bütün bu çalışmaların sağlıklı biçimde yapılabilmesi için işletme içinde kurulacak bir kütüphanedir. Çünkü, çağdaş bir kütüphanenin amacı, "toplumsal uygulamalar, ekonomi, ticaret, eğitim, bilim, politika, genellikle her türden uygulama alanları için gerekli belgeleri toplayıp saklamak ve uygulamalara yardımcı olmak"²⁴ şeklinde tanımlanmaktadır.

Fakat bütün bu tanımlamalara rağmen, kütüphanelerin endüstri kesiminde hâlâ yeterince benimsenmediğini L.A. (Library Association) başkanı olan W. Ashworth şu şekilde

(23) KAYA, İsmail: Aynı eser. s. 21.

(24) BAYSAL, Jale: Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler. İstanbul, 1982, s. 2.

ifade etmektedir: "Yönetim karar verme fonksiyonudur ve burada başarı, düzenli bilgi verildiğinde değerleri doğru yorumlamakla kazanılır. Gelişmiş endüstriyel kütüphaneler belirli bir düzeyde olmalarına rağmen benimsenmemişlerdir." Yine Ashworth'a göre, "Bilim adamları ve Teknolojistler, kütüphaneyi kullanmak yerine tecrübelerini göz önüne almayı tercih eder görünmektedirler. İlgili her kişinin tecrübesi ve bilgisi, modern bir kütüphanenin kapasitesiyle kıyaslandığında önemsiz kalır. Modern endüstri kütüphanecisi bilgi açıklayıcısı (bilginin tercümanı), kültürün aracılığını yapan veya kültür dağıtan ve diğer çalışanlar arasında bir katalizatör olarak düşünülebilir."

(25) ASHWORTH, Wilfred: "Libraries in Industry". LIAISON, 1969. s. 78.

1.5. ENDÜSTRİ KÜTÜPHANESİNİN TARİHÇESİ: GELİŞMİŞ ÜLKELER ARASINDAN BİR ÖRNEK

Bu kütüphane türünün tarihçesi ile ilgili çok sayıda yayın bulmanın mümkün olmadığı yaptığım yayın taraması sonunda ortaya çıkmıştır. Bu duruma başlangıçta da değinilmişti.

Tarihçe açısından önemli sayılabilecek bir düzeyde olan araştırma, hem Amerika Birleşik Devletleri gibi Türkiye'nin de içinde bulunduğu batı dünyasının, kütüphanecilikte çok ileri gitmiş bir devletin endüstri (sanayi) kütüphanelerinin tarihçesini anlatmak, hem de geliştirmekte olan ülkemizdeki durum ile karşılaştırma olanağı yaratmak açısından buraya örnek olarak alınmıştır.

Endüstri kütüphanelerinin tarihçesi ile ilgili ayrıntılı bilgiyi E.B. Christianson'un, "Special Libraries: Putting knowledge to work" isimli makalesinde bulmaktayız. Christianson, bu makalesinde, bu tür kütüphanelerin A.B.D.'inde hangi nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığını oldukça titiz bir çalışma ile bize aktarılmaktadır. Bu örnek, ülkemizdeki tarihi gelişimi anlatmaya çalıştığımızda bizim için yararlı olacaktır. Çünkü, ele aldığımız kütüphane türü daha çok sanayi ve ticaretle uğraşan özel kuruluşların gelişimine bağlıdır. Bu özel kuruluşlar, hem örnek aldığımız ülkede, hem de ülkemizde devlet tarafından desteklenme gibi ortak bir özelliği taşımaktadırlar. Her iki ülke arasındaki tarihi gelişim büyük farklılıklar göstermesine rağmen, incelediğimiz bu örneğin bize yol göstereceğini umuyoruz. Bu nedenle de, makaleden alıntı yapmak yerine, makalenin bir özetini vermek daha uygun görülmektedir.

Makaleye göre, "Özel kütüphane terimi her ne kadar belli bir amaca yönelik çeşitli türde özel kütüphaneler ve yine çeşitli türde özel koleksiyonları içermekteyse de, özel kütüphane hareketinin kuvveti ve güçlülüğü ticaret, endüstri ve devlete hizmet eden kütüphanelerden gelmiştir. Etkin enformasyon hizmeti temin etmek üzere sürekli yararlanılan (canlı) koleksiyonlar halinde kurulmuş olan ve 20. yüzyılın ilk on yılı içersinde güçlü ve yeni bir hareketle ortaya çıkan özel kütüphanelerin bu yeni şekilleri, hem zamanın kütüphanecilik akımından, hem de daha önceki yılların özel kütüphanelerinden kesinlikle farklıdır.

1928'de Frederick Austin Ogg, "Özel kütüphanelerin gelişimi son yirmi yıllık kütüphane tarihinin başlıca özelliğidir" şeklinde ifade etmiştir. Bu ifade 20. yüzyılı özel kütüphaneler ve özel hizmetler olarak belirleyen Jesse Shera tarafından da kırk yıl sonra doğrulanmıştır.

1.5.1. 18. ve 19. Yüzyıl Proto Tipleri

Resmi daire kütüphaneleri günümüzün özel kütüphaneleri ile doğrudan ilişkileri olan kütüphanelerdir. Geçmişte hukuk ve tıbla ilgili koleksiyonlar hakimdi, çünkü her iki meslekle de ilgili literatür hatırı sayılır bir biçimde gelişmişti ve meslek eğitimi ve pratiği bu literatürün kullanımını gerekli kılmaktaydı. Devlet ve Federal hükümete ait ilk hukukla ilgili koleksiyonların ve tıp dernekleriyle, hastanelerin koleksiyonlarının oluşumu 18. yüzyıla kadar tarihlenmektedir ve 19. yüzyıl boyunca da gelişmeye devam etmiştir. Bu süre içinde birkaç şirket ve ticari derneklerin kütüphaneleri de ortaya çıkmıştır. Bunlar, bilimsel, hukukla ilgili veya istatistiksel literatürle ilgiliydi. Bununla birlikte sözü edilen kütüphanelerin koleksiyonlarının kuru-

luş tarihlerini belirten raporlar ortaya çıkıncaya kadar bu kütüphanelerin varlığı hemen hemen belirgin değildi. Diğer ilk özel kütüphaneler modern özel kütüphanelerle daha az doğrudan ilişkilidir.

Konularında uzmanlaşmış Bilim ve Tarih Dernekleri Kütüphaneleri de bu devrede kurulmuştur. Fakat, genellikle üyeleri için onların boş zamanlarını değerlendirdikleri kütüphaneler olarak kullanılmıştır.

Shera, topluma açık bazı kütüphanelerin de koleksiyonlarını belli konularla sınırlandırarak ya da kütüphane üyeliklerini belli kesimden gruplarla gruplandırarak bir anlamda okuyucunun ilgi alanındaki farklılıklara göre kendilerini uyarladıklarını böylelikle bir anlamda özel kütüphaneler gibi hizmet verdiğini öne sürmüştür. Böylece, topluma açılan bu kütüphaneler sonuçta halk kütüphaneleri hareketiyle Halk Kütüphanelerine dönüşmek durumunda kalmıştır.

Ancak, devrin makina bilimi ile ilgili kütüphaneleri ve Mekanik Enstitüleri ve ticari kuruluşların kütüphaneleri genel ve popüler koleksiyonlardan oluşuyordu, gayeleri eğitimsel ve sosyaldi. Bunun tersine daha sonraki özel kütüphaneler teknik ya da ticari bilgiyi sağlamak yoluyla şirket çalışmalarına destek olacak şekilde yönlendirilmiştir.

1.5.2. Özel Kütüphane Hareketinin Ortaya Çıkışı

1876'dan sonra özel kütüphanelerde ortam değişmeye başladı ve üç önemli gelişme oldu:

1) Amerika'da bilimsel çalışmalardaki değişmeler, ki bu değişmeler üniversite, araştırma, yayıncılık ve kütüphaneler için büyük değişimlere yol açmıştır.

2) Ticaret ve endüstrinin gelişimi.

3) Kütüphanecilik mesleğinin hızla gelişmesi.

Üniversitelerde ders programlarının bilimsel, teknik ve mesleki eğitimi içeren bir biçimde genişletilmesi ve araştırmanın, üniversitenin bir işlevi olduğu kavramının ortaya çıkması ticaret ve sanayi kesimini etkiledi. Bilim adamları gibi eğitilmiş teknoloji uzmanları da üniversitelerden çıkmaktaydı. Araştırmaya karşı ilgi üniversite sınırlarından çıktı ve çalışmalarında yeni yaklaşımlar için uygulamalı araştırmalara yönelen endüstri kesimine yöneldi. Sanayii ilgilendiren alanlarda yapılan bilimsel yayınların artmasının yanı sıra ticari ve mali haberleri yaymak üzere de özel ticari yayınevleri kurulmaktaydı. Federal hükümet ve ticari dernekler, ticaret ve endüstri literatürünün bir bölümünü oluşturan araştırma sonuçları, istatistikler, tüzükler ve kılavuzlar yayınlamaya başladılar.

Ticaret ve endüstri çevresinin kendisi de değişmekteydi. Endüstri devrimi, endüstride daha önce hiç görülmemiş bir gelişme ortaya çıkardı. Bu gelişme, sadece daha fazla temel bilimsel bilgi ve araştırma değil, ilerlemeyi ve kârı garantileyecek daha çok ve daha iyi bir yönetimi de gerektiriyordu. Yönetim, personel ve ticaret konusunda bilgiyi gerektiren büyük ticaret şirketlerinin doğmasına yol açtı. Bu nedenle daha büyük şirketlerin işlemesi için daha fazla kapitale ihtiyaç duyuldu. Özel işler kamu şirketlerine dönüştü. Finans grupları kendi gereksinimlerini karşılayacak şekilde büyüdü, gelişti ve buna karşın da kendi hizmet verdiği şirketler ve endüstriler hakkında gerekli bilgilere gereksinme duydu. Referans hizmeti kavramı ve konu özelleşmesine eğilim büyük halk kütüphanelerinde teknik ve ticari bölümlerin kuruluşuna yol açması bakımın-

dan önemliydi. Yayınları koruma işlevine, okur hizmetlerinin de ilave edilebileceğine ilişkin ilk ciddi öneri 1876'da Worcester Halk Kütüphanesinden Samuel Swett Green tarafından yapıldı. Bununla birlikte temel olarak yöneltici olan başvurma işi giderek kütüphane hizmetinin bir özelliği haline geldi ve 20. yüzyılın başında da bu hizmetin örgütlenme biçimleri ve standart uygulama özellikleri gelişti. Aynı dönemde kütüphane kaynaklarının daha iyi dağılımının bir yolu olarak özel koleksiyonların sağlanmasını kolaylaştırıp toplumun belli kesimlerine kütüphanelerin daha iyi hizmet vermesini sağlamak üzere koleksiyonlarda konu açısından uzmanlaşma eğilimi görülüyordu. Büyük halk kütüphanelerinde bu eğilim ticaret ve endüstri kesimi dahil olmak üzere ticaret ve endüstriyle ilgili genel halk kesiminden olan üyeler hizmet verilecek teknik ve ticari konularda koleksiyonlar oluşturmak ya da bu koleksiyonlar için ayrı salonlar açmak biçimindeydi. Hatta yerel yönetimlere bağlı bölümleri ve tıpla ilgili koleksiyonlar şeklinde olan birkaç kütüphanede daha önce özel servisler denendi. Bu servisler genel okuyuculardan daha çok temelde profesyoneller için planlanmışlardı. Bölümlerde genellikle referans hizmetleri sunuldu ve kütüphane müdürü veya kütüphaneci zaman zaman konunun uzmanıydı.

1895'de Pittsburgh'daki Carnegie kütüphanesi bir okuyucu odası olarak ilk teknik koleksiyonu kurdu ve daha sonra 1902'de bölüm teknik literatür üzerinde uzman danışman olan bir kişi tarafından yönetildi. 1 yıllık uygulama sonunda doğal bilimler ve endüstri sanatları hakkındaki referans kitaplarının kullanımı tüm referans hizmetlerinin etkinliğini % 32 kadar büyütürken bu hareketin başarısını ortaya çıkardı. Diğer ilk teknik koleksiyon, 1900 yılında Providence Halk Kütüphanesi'nde çalışan Joseph Wheeler tarafından daha etki-leyici bir servis olarak düşünülen "Aktif Servis" adıyla ku-

ruldu. Wheeler daha sonraları özel kütüphane hareketinin liderlerinden biri oldu. İlk teknik mekanlar Cincinnati (1902), Brooklyn (1905), Newark (1908), Minneapolis (1910) ve St. Louis (1910) da kurulmuştur.

Özel Kütüphaneler Derneği'nin kurucu babası olarak tanınan John Cotton Dana, bir halk kütüphanecisiydi. Onun bu koleksiyonlardan yararlanmayı teşvik etmek için harcadığı çabalar, iş adamlarına verilen hizmetin gelişimine ilginç bir boyut kazandırdı. Dana, daha önce Denver Halk Kütüphanesi'nde "Ticari Literatür" diye isimlendirdiği olayı geliştirmişti, fakat bu, başarısız görüldü. Dana en sonunda Newark, New-Jersey'de iş adamlarının kitapları kullanımı konusunda başarı elde etti ve "Ticaret Şubesi" olarak isimlendirilen 1 nolu şubeyi kütüphaneyi açtı. Ticari katalogları, devletle ilgili resmi belgeleri ve istatistikleri, haritaları, demir yolu ve telgraf konusunda bilgi kaynakları ve şehir telefon ve ticaret rehberlerini, ticari kitaplar ve periyodikler kadar iyi toplayarak ve organize ederek çok hızlı bir şekilde kullanılmaya başlayan faydalı bir iş koleksiyonu geliştirdi. Newark "Ticaret Şubesi" dışında ikinci bir şube 1916 yılına adar açılmadı, 1916 yılında Minneapolis'de açıldı.

20. yüzyılın başında Samuel Ranck, halk kütüphanelerinde büyük ölçüde edebiyatla ilgili yayınların hüküm sürdüğünü, fakat endüstri kesimindeki insanlara çok az hizmet verdiğini ileri sürmüştür. Bu tip yayınların az olduğunu ve pek çok kütüphanecinin bu yayınları kütüphanede bulundurma- nın gereksiz olduğu düşüncesini taşıdıklarını ifade etmiştir.

Devlete hizmet veren "Hukuksal Referans Büroları"nın gelişimi, bu büroların geniş enformasyon hizmeti vermeleri sayesinde sağlanmıştır. Böylece bu faktör özel kütüphane ha-

reketine hız vermiştir. Eyalet ve Devlet düzeyindeki Resmi Hukuk Kütüphaneleri'nin uzun bir tarihi vardır. Hukuksal referans hizmeti amacıyla hukuk koleksiyonlarının geliştirilmesi konusundaki ilk adımlar, 1890 yılında Newark Eyalet Kütüphanesi'nde Melvil Dewey tarafından bir hukuksal referans bölümünün kurulmasıyla atıldı. Referans hizmetleri sunuldu, eyalet yasalarının bir dizini ve karşılaştırmalı yasama dergileri ve özetleri gibi bir sürü yayın hazırlandı.

10 yıl sonra Wisconsin Hukuksal Referans Bürosu'ndan Charles Mc Carthy'nin yasa yapanlara, doğru ve tarafsız bilgi sağlamak üzere gösterdiği çabaların sonucu olarak yasama bilgi servisi örneği kuruldu. Elemanları tarafından hazırlanan bilgi analiz edildi ve bir kitapçık olarak Belleten'de yayınlandı. Wisconsin hukuksal referans bölümü, sadece standart yasal kaynakları kullanmadı, aynı zamanda çeşitli yayın organlarından kesilmiş küpürler, broşürler ve dış kaynaklara da baş vurmuştur. Mc Carthy'nin metodları diğer eyaletlerde de geniş ölçüde kopya edilmiştir. Onun enformasyon servisi özel kütüphane hareketi için bir model bir ilham kaynağı olmuştur. 1915 yılında 32 eyalet çeşitli tiplerde hukuksal referans bürolarına sahip olmuştur. 1914 yılında Kongre kendisi için böyle bir servis sağlamak amacıyla yasamayı kabul etti.

1880 yılından sonra ticaret ve endüstri alanındaki kütüphaneler ciddi olarak ortaya çıkmaya başladı. İki tip geçerliydi: Teknik ve profesyonel personel için kütüphaneler, iş ve ticaretle ilgilenenler için kütüphaneler. Teknik kütüphaneler, en çok araştırma ve mühendislik firmalarına, kamu iktisadi teşekküllerine ve kimyasal ilaç üreticilerine hizmet etmekteydi. Bu dönemde ilaç yapımı alanında kurulmuş olan en büyük kütüphaneler arasında Eli Lilly (1880), Parke Davis & Co. (1888) ve Abbott Laboratuvarları (1888) yer

almaktadır. New York'da German Kaliworks (1890) ve Solway Process Company (1891) gibi kuruluşlarda kimyevi maddeler konusunda uzmanlaşan kütüphaneleri kurmuşlardır. Araştırma, danışma ve mühendislik firmaları arasında Arthur D. Little (1886) ve Stone & Webster (1900) kütüphaneleri özellikle ilgi çekicidir. Bu kütüphanelerde çalışan Guy E. Marion ve George W. Lee kütüphanelerini enformasyon bölümleri biçiminde geliştiren ilk özel kütüphaneciler arasında yer almaktaydılar. Her ikisi de sadece teknik literatürün değil aynı zamanda şirketin kendi kayıtları ve raporlarının ve dış kaynakların önemli olduğunu vurgulamışlardı ve kütüphanenin bir depo olmaktan çok bir ticaret silahı olarak geliştirilmesi gerektiğinin ve kütüphanecinin görevinin aktif olması gerekliliğini savunmuşlardı.

1.5.3. Derneklerin Oluşması

Kütüphanecilik mesleğinin dikkatini özel kütüphane hareketi üzerinde toplayan olay 1909 yılında Bretton Woods (New Hampshire) ALA (American Library Association) konferansında Özel Kütüphane Derneğinin SLA (Special Libraries Association) kurulması idi. Organizasyon komitesi, SLA'nın ilk başkanı olarak hizmet veren J. Cotton Dana; Newark ticaret şubesi kütüphanecilerinden olan Sara Ball; kütüphaneci Anna Sears ve bir istatistikçi olan F.B. de Berard'dan meydana geliyordu. SLA ticaret, endüstri ve devlete enformasyon hizmeti veren tüm özel kütüphanelerin teşkilat yapısına ve konu özelliğine bakmaksızın büyümesi ve geliştirilmesiyle ilgilenmeyi planladı. SLA'nın kayıtlı üyelerinin çoğu halk ve üniversite kütüphanelerindeki özel bölümlerle veya hukuksal referans büroları ile ilişkilidiler. 1 yıl sonra Columbia Üniversitesi kütüphanesinden Frederick Hicks, "İki yıldan daha kısa süre içinde bu birlik kuruluşunda ne kadar

haklı olduğunu kütüphane dünyasına ispat etti... ve 100 den fazla özel kütüphane onun üyesi görünmektedir" demiştir. SLA içinde 7 komite organize edilmişti: Zirai, Sigorta, Ticari Birlikler, Kamu İşletmeleri, Sosyolojik, Teknolojik ve Hukuksal, Yerel Referans kütüphaneleri.

1.5.4. Özel Kütüphanelerin Gelişimi

Her ne kadar hem ticari hem teknik kütüphaneler 1910 ve 1940 yılları arasında geliştirse de en büyük gelişim ilk önce ticari yönetimle ilgili alanlara hizmet veren ticaret kütüphanelerinde oldu. Ticaret sektöründe kütüphaneler, yönetim için yayın yapılan alanlarda oluşturulmaya eğilim gösterdi. Reklam ajanslarında, bankalarda, iş ve ticari şirketlerde, sigorta şirketlerinde, yatırımcı şirketlerde, gazete kütüphanelerinde, yayın evlerinde, endüstri şirketlerinin yönetim bölümlerinde kütüphaneler büyük ölçüde geleneksel olmayan geniş bir kaynak dizisi toplayıp organize ettiler. Bu kütüphanelerde özel kütüphane hareketinin temel fikri olan enformasyon hizmeti başarı ile uygulandı. Böylece, Dana'nın iş adamlarının kitapları kullanacağı konusundaki tahmini doğrulanmış oluyordu. Ticari kütüphanelerdeki özel kütüphaneciler yaptıkları bu hizmetin değerini, enformasyonu sağlama konusunda yöneticilere zaman kazandıracak biçimde verimlilik ve iktisadilik gösterdiklerini vurguluyorlardı. Diğer taraftan teknik kütüphaneler farklı bir çevrede iş görüyorlardı. Endüstri araştırması I. Dünya Savaşı'na varmadan önce acil bir ihtiyaç olunca şartlar teknik kütüphanelerin gelişimini gerekli kıldı. Daha önce bu kütüphaneler hem hizmet hem de koleksiyon açısından gelenekseldi. Bu kütüphanelerden yararlanan kişiler araştırma bölümündeki fenciler ve teknolojistlerdi. Bilim adamlarının ve teknolojistlerin

kendi sahalarındaki literatüre hakim olduğu bu nedenle literatür incelemesini kendilerinin yapabileceği düşünülmekteydi. Bu durum ise kütüphanecilere referans hizmetinden daha fazla hizmet vermek için amaç bırakmamıştı.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra çok şey değişti. Hükümet ve Milli Araştırma Konseyi, araştırma için yapılan masrafların 1920 yılında 29 milyon dolar iken 1940 yılında 235 milyon dolara yükseldiğini tespit etmiştir. Laboratuvarların sayısı 1920 yılında 297 iken 1940 yılında 2224'e yükseldiği görülmüştür. 50'den fazla kişilik kadroların sayısı 15'den 120'ye ulaştı. Bu durum kütüphane aktivitesine paralel olarak gelişti ve laboratuvarla kütüphanenin ortaklaşa çalışması artık kabul edilen bir uygulama oldu. Kütüphanelerin çoğu kendi servislerindeki geleneksel referans çalışmalarının yanı sıra bibliyografya, yayın bültenleri, öz bültenleri ve çevirilerin hazırlanmasını yapabiliyordu.

Resmi kuruluşların özel kütüphaneleri de genellikle ticaret ve endüstri özel kütüphanelerindeki gibi aynı modelleri takip ettiler ve aynı faktörler tarafından etkilendiler. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra hükümet ajansları çoğalırken onlara hizmet veren özel kütüphaneler de çoğaldı. Anthony Kruzas'ın yaptığı tespitlere göre, 1963 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümetin 699 özel kütüphanesi bulunmaktaydı.

1.5.5. II. Dünya Savaşı Sonrası Eğilimleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan enformasyon patlaması özel kütüphaneler üzerinde sürekli bir etki yapmıştır. Kruzas'ın araştırmalarına göre, 1963 yılında var olan 8533 özel kütüphanenin yarısından fazlası 1940 yıllarında, % 30'u ise 1950 ve 1962 yılları arasında kurulmuştur.

Şirket kütüphanelerinin % 68'i 1940 yılından sonra kurulurken, % 44'ü 1950 ve 1962 yılları arasında kuruluyordu. Aynı dönemler için resmi kuruluş kütüphanelerinin büyümesi % 64 ve % 34 idi.

Özel kütüphaneler artık araştırma olanaklarına yardımcı kuruluşlar olmuşlardı. Araştırma projeleri kişisel çabalardan çıkıp grup çalışmalarına dönüşürken grubun literatür uzmanı olarak teknik kütüphanecinin rolü daha geniş ölçüde kabuledilmiş ve teknik kütüphane enformasyon servisleri buna bağlı olarak genişlemiştir. Enformasyon patlaması bilgi organizasyonu ve dağılımı problemlerini arttırdı. Şirket ve resmi kuruluşların kütüphaneleri bilgi işlemi bilgisayarlarla yapan kütüphaneler içinde önderliği elde ettiler. Kayıtların işlenmesi, dolaşımın kontrolü ve dergi kontrolü, dağılımı, güncel duyuru "current awareness", bibliyografya ve abstrakt hizmetlerinin gelişimi de önce özel kütüphanelerde olmuştur. Daha sonra, özel kütüphanelerin veri tabanı yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.

SLA'nın çeşitli kademelerinde çalışan özel kütüphaneciler bilgiye yaklaşımı geliştirmek için ortak projeler üstlendiler. 1960 yılında çeşitli alanlarda özel kütüphanelerde bulunan toplu periyodik listelerini hazırladılar. 1963 yılında ise John Crerar kütüphanesinde "çeviri merkezi" kuruldu. SLA üniteleri, * CORNIP Listeleri, toplantı raporları ve benzeri yayınları başlattı.

Bazı özel kütüphaneler hizmetlerini daha doğru tanımlamak için "Enformasyon Servisi" veya "Enformasyon Merkezi" terimlerini kullanmışlardır. 1960 yılında "Enformasyon

* CORNIP: Committee on Pharmaceutical Non seral Industrial Publications.

Merkezi" terimi daha yaygın bir kullanım kazanmaya başlamıştır. Pek çok kişi enformasyon merkezinin daha fazla aktiviteye sahip birinci derecede enformasyonun analizi ve senteziyle ilgili olduğu görüşündedir. Yine bu etkinliklerde bulunan kuruluş olarak, enformasyon merkezinin özel kütüphanenin, koleksiyonun organizasyonu ve döküman dağılımını sağlayan bir birimi olduğunu düşünmektedirler. Geçen onbeş yılın üstünde bir sürede kurulmuş olan Enformasyon Analiz Merkezleri ve Bilimsel Enformasyon Merkezleri belki de bu kavramın en açık örnekleridir.

1960'lı yıllarda ticaret ve endüstriye kütüphane hizmeti konusunda yapılan araştırmalar 4 önemli eğilimi ortaya çıkardı:

- 1) Endüstri dünyasının kütüphaneyi kullanımı artıyordu.
- 2) Kütüphaneler arası ödünç kitap alışverişinin ağır yükü fotokopilerin onların yerini almasıyla hafifliyordu.
- 3) Üniversite ve Araştırma kütüphaneleri arasındaki hizmetler için ödeme olabileceği düşüncesi geliyordu.
- 4) Endüstriye hizmet için daha resmi planlar araştırılıyordu.

Bağımsız araştırma kütüphaneleri, ticaret ve endüstri kesimi tarafından çok yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. John Crerar ve Linda Hall kütüphanelerinin her ikisi de bilim ve teknolojiye yöneltilmiştir. 1960 yıllarında ise hizmetlerinin dörtte üçü endüstrinin gereksinmelerine yönlendirilmişti. Crerar'a göre, enformasyon servisinin % 80 kadarını endüstri veya endüstri ile ilgili müşterilere, gere kalan % 20 ise Akademik ve Enstitülere bağlı kullanıcılara sunuluyordu. Bu merkezler yine 1960'lı yıllarda paralı

hizmet vermeyi denemeye başladılar. Bu durum ise çeşitli tartışmalara neden olmuştur.

Özel kütüphanenin karakteri bağımsız bir işbirliğini içerir, özel kütüphaneler arasında süreklî resmi olmayan bir işbirliği her zaman varolmuştur. Son birkaç yıl içinde ağlar (network) ve daha resmi özel kütüphane işbirliği planları bazı alanlarda uygulanmaya başladı. Birçok özel kütüphaneyi destekleyen çok büyük şirketler ve hükümet ajansları bu kütüphaneleri sistemler biçiminde örgütlediler. Buna rağmen A.B.D.'de NCLIS (National Commission on Libraries and Information Science) kuruluncaya kadar, özel kütüphanelerin okurlarının rolü dışında, milli enformasyon kaynaklarına aktif olarak katkıda bulunan kuruluş olmaları görmezlikten gelindi.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında özel kütüphanelerin kuruluşu arasında yatan faktörler (ki bu faktörler şunlardır: Ticari ve endüstri şirketlerinin boyutlarının ve karmaşık yapısının gelişmesi, araştırma etkinliklerinin artması ve yaygın randımanın artması) 20. yüzyılda da ürünlerini vermeye devam etti ve yine bu faktörler, ticaret ve endüstri alanlarına hizmet veren özel kütüphaneler ve özel kütüphane hizmetlerinin gelişimindeki sürekliliğin artması için uygun bir ortam yarattı. Bugün ticaret ve endüstri alanlarındaki özel kütüphanelerinin sayısındaki yıllık artış, bu alanlarda gelişmenin devam etmekte olduğunun bir göstergesidir.²⁶

(26) CHRISTIANSON, E.B.: "Special Libraries: putting knowledge to work". Library Trends. Vol. 25, 1976. s. 399-416.

1.6. ÇAĞDAŞ ENDÜSTRİ KÜTÜPHANESİNİN AMACI

Genel olarak bakıldığında, günümüzde kütüphaneler sadece bilimsel araştırma, bilimsel ve kuramsal yorum için inceleme konusu değil, aynı zamanda bu araştırma ve yorum sonuçlarından yararlanarak kendilerini geliştirmek durumunda olan kuruluşlardır. Bunun için de kendilerinde birikmiş, biriken ve birikmekte olan bilgileri dağıtma, iletme ve aktarmada yeni yöntemler uygulayarak etkinlik alanlarını geliştirebilirler. Böylece bilgiyi taşıyan belgeleri toplamak, biriktirmekle kalmayıp onları gittikçe artan bir yoğunlukta kullandıran kurumlara dönüşürler, belge ve bilgi merkezlerinin işlevlerini gerçekleştirebilirler. Kütüphanelerin görevleri düzenli bir şekilde incelendiğinde bunu zaten yapmakta oldukları veya yapmayı amaçladıkları belli olacaktır.²⁷

Endüstri kesimine hizmet veren özel kütüphaneler ise, "Devamı için fonlar sağlayan bir kurumun koruması altında örgütlenen, içerilen konu ya da konularda bir kütüphaneci ya da uzman tarafından yönlendirilen ve koruyucu kurumun faaliyetlerinin sürdürülmesi için enformasyon ve bilgi toplayan, düzenleyen ve ulaşılmasına olanak veren tek bir konu ya da ilgili konular grubu ya da enformasyon ürününün tek bir boyutu ya da ilgili boyutlar grubu ile sınırlı fiziksel enformasyon, bilgi ya da görüş koleksiyonudur."²⁸ Bu tanım, bir ölçüde endüstri kütüphanelerinin amacını da belirlemektedir.

(27) KÄEGBEIN, Paul: "Bibliotheken als spezielle Informationssysteme" I. ZfBB 20, 1973. s. 425-26.

(28) ECHELMAN, Shirley: "Toward the New Special Library." Library Journal, January 1, 1976. s. 91.

Endüstri kesimine hizmet verecek olan veya vermekte olan özel kütüphanelerin karşılaştıkları en önemli güçlüklerden biri bağlı oldukları kuruma, bu kütüphanelerin varoluşlarının gerekliliğini pratik olarak ve sürekli kanıtlama çabası içinde olmalarıdır. Bu kanıtlama çabası giderek amaçlarından bir diğerini oluşturmaktadır.

Bazı kâr amacı gütmeyen kuruluşları ve şirketleri istisna kabul edersek, bütün sanayi ortamı, tek amacı olan net gelirini arttırma ilkesi üzerine kuruludur. Bu kuruluşlara bağlı olan bütün diğer alt bölümlerin görevi, bağlı oldukları ana kuruluşun kârını ya doğrudan (yeni iş getirerek) sağlamak ya da dolaylı olarak (gelecekteki iş olanaklarını geliştirme konusundaki araştırmalara katkıda bulunmak yoluyla) arttırmaktır. Bu durumda ise özel kütüphane kuruluş içinde dolaylı olarak görev yapan bir bölüm olmaktadır. Asıl görevi, (bilgi) enformasyon ihtiyacı duyulmadan önce, ya da duyulduğu sırada gerekli enformasyonu sağlamak ve bu kanalla yöneticilerin yetkinliklerini daha da arttırmaktır.²⁹

Kütüphaneler bütçe açısından oldukça pahalıya mal olan kuruluşlardır. Bu nedenle şirketler kendilerine çok fazla külfet getirecek olan kütüphaneleri kurmanın gereksiz olduğunu düşünebilirler. Bu düşünceden ötürü de:

1) Kütüphane için ayrılması gereken parayı, kuruluşun kâr getiren diğer bölümlerine ayırmak ve bu bölümleri geliştirip yaygınlaştırmak gibi bir yöntemi benimseyebilirler.

(29) ROSENBERG, Kenyon C.: "Evaluation of an Industrial Library: a simple-minded Technique." *Special Libraries*, 60. 1969. s. 635.

2) Kuruluşun toplam olarak dolaylı kâr sağlayan (kütüphane gibi) bölümlerindeki harcamaları oldukça fazla bularak, kütüphaneyi hiç kurmamak gibi bir yolu seçebilirler.³⁰ Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda kütüphaneye sahip kuruluşların kütüphanesiz olanlara göre, araştırma-geliştirme çalışmaları açısından beş kat fazla harcama yaptıkları saptanmıştır.³¹ Ama, bütün bunlara rağmen "kütüphane olmasaydı ne olurdu?" sorusuna verilecek ön cevap, muhtemelen ilk belirtilerin şüphesiz önemsenmeyecek kadar az olacağı şeklindedir. Bu tür ticari kuruluşlar kütüphanelerin kuruluşundan önce de bulunmaktaydı. Ancak, uzun dönemde etkilerinin ciddi ölçüde zararlı olduğu ve bu uzun dönemli zararların ilk bakışta görülemediği dikkat çekicidir.³²

Özel kütüphaneler, henüz daha 1975'li yıllarda ekonomideki yöneticilerin azalması tehdidini göz önüne alarak, yeterli reklam yapılıp yapılmadığını, faaliyetlerinin kısıtlanmasıyla ve hizmetlerindeki tasarruf tedbirleriyle uzun süre yaşayıp yaşamayacaklarını merak ediyorlardı. Fakat, yıllar geçtikçe kütüphanelerin birleşmesi, azalması söylentisiyle başbaşa bırakılan özel kütüphanelerin yapısı, gerçek anlamda benimsendi.³³

(30) ROSENBERG, Kenyon C.: Aynı eser. s. 635.

(31) JACKSON, E.B. - JACKSON, R.L.: "Characterizing the Industrial Special Library Universe." Am. Soc. Ing. Sci. J., 31. 1980. s. 214.

(32) ROSENBERG, Kenyon C.: Aynı eser. s. 636.

(33) STRABLE, E.G.: "Special Libraries." ALA Yearbook the Association. 1976. s. 329.

II. BÖLÜM

ENDÜSTRİ VE TİCARET KÜTÜPHANELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

VE

BU KÜTÜPHANELERDE YARARLANDIRMA HİZMETİ

2.1.1. Endüstri ve Ticaret Kütüphanelerinde Derme

Jale Baysal, "Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler" isimli kitabında, mevcut kütüphaneleri dermeleri ile ilgili terim sorunlarını, "Araç ve gereç dışında, kitaplığın elinde bulunanları toptan anlatımda yazarlar, içte ve dışta, kesin bir anlaşmaya varmamış gibi görünmektedirler. Kitaplık Stoku, Kitaplık Mevcudu, Kitaplık Malzemesi ya da Türkiyeli yazarların bir süre benimsedikleri Kitaplık Materyali gibi kullanımların hiçbiri yeterince doyurucu ve belirleyici değildir"³⁴ şeklinde belirtmektedir.

Uluslararası Kitaplık İstatistikleri ise, kitaplık dermeleri için, "Kitaplıkça, yararlananlar için sağlanan, göze ve kulağa hitab eden tüm kitaplık gereçleridir" tanımını vermektedir.³⁵

Kütüphanede mevcut bulunan yayın türleri tarih boyunca değişime uğramıştır. Günümüz kitaplıklarının yayın türleri ise çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır:

- 1) Biçimleri açısından belgeler,
 - a) Yazılı belgeler (kitaplar, dergiler, el yazmaları, vs.)
 - b) Çizili belgeler (Çizim, şemalar, tablolar, haritalar, diyagramlar gibi)
 - c) Görsel-işitsel belgeler (Plaklar, ses bantları, filmler, dialar);

(34) BAYSAL, Jale: Aynı eser. s. 65.

(35) ULUSLARARASI KİTAPLIK İSTATİSTİKLERİ, T.S. 2144, T.S.E. Ankara, 1975. s. 1.

- 2) İçerdikleri bilgi açısından,
 - a) Birincil belgeler, b) İkincil belgeler
- 3) Ulaşabildikleri çevre açısından,
 - a) Yayınlanmış belgeler.
 - b) Yayınlanmamış belgeler.
- 4) Kullanım amacı açısından,
 - a) Başvurma eserleri
 - b) Başvurma niteliğinde olmayan eserler. ³⁶

Diğer türdeki çeşitli kütüphanelerde olduğu gibi, endüstri ve ticaret kütüphanelerinde de öncelikle, başvurma eserlerinden oluşan bir başvurma dermesinin olması gereklidir. Bu başvurma dermesi içinde, kütüphanenin ilgili olduğu özel konu alanıyla aynı doğrultudaki Bibliyografyalar, İstatistikler, Yıllıklar, Ansiklopediler, Kompasslar, sözlükler yer almaktadırlar. Daha sonraki sırayı yine konuyla ilgili kitap ve dergiler (sürelî yayınlar) olmaktadır.

Bugün için artık yayınlar sadece kitap ve dergilerden ibaret değildir. Bilimsel ve Teknik yenilikleri ve bulguları sergileyen çeşitli yayınlara yer verilmektedir. Örneğin, genelden özele doğru bu yayınları sıralayacak olursak: Sürelî yayınlar, Konferans, Kongre, Seminer ve Simpozyumlarda sunulan tebliğler, Teknik Raporlar, Tezler, Ticari Dokümanlar, Patentler, Standartlar, Prospektüsler, hatta ilanlar ve bunlara ilaveten yayınlanmamış dokümanlar.³⁷ Ayrıca her kuruluşun kendi bünyesi içinde kütüphane tarafından hazırlanan Bilgi Dosyaları, yine kendi bünyesinde hizmete Özel Yayınlar adı altında hazırlanan Faaliyet Raporları da dermenin geri kalan diğer önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. En-

(36) BAYSAL, Jale: Aynı eser. s. 67-68.

(37) DOKÜMANTASYON NEDİR? Haz. Sönmez Taner. TUBİTAK TÜRDOK Yayınları: 5. Ankara, 1971. s. 14.

düstriyel kütüphanelerde dermenin bir diğer bölümü de, yayınlayacağı bültenler için kaynak teşkil eden günlük gazeteler ve gazete küpürleri ve Resmi Gazetelerden oluşmaktadır.

Kütüphanelerde son derece çeşitli ve yoğun olan derme, ancak düzenli bir kataloglama sayesinde yararlanılabilir bir hale gelir. diğer kütüphanelerde olduğu gibi özel kütüphanelerde de Sözlük Katalog, Alfabetik Katalog ve Konu Kataloglaması kullanılır. Konu kataloglaması kendi içinde sistematik konu kataloglaması ve alfabetik konu kataloglaması olarak ikiye ayrılır. Sistematik konu kataloglaması için kullanılan çok çeşitli sistematik sınıflandırma şekilleri vardır. Kütüphanelerde kullanılan ve oldukça yaygın olan sistemler içinde Dewey'in yapmış olduğu sınıflama oldukça benimsenmiştir. Belli bir noktadan sonra yetersiz kalan Dewey sınıflandırması, genişletilerek ve daha ayrıntılı kullanıma uygun olarak yeniden hazırlanmıştır. Bu yeni düzenlenen sistemin adı U.D.C. (Universal Decimal Classification) olmuştur. Ayrıca yine oldukça yaygın olan Kongre kütüphanesinin kullandığı ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki kütüphanelerin yoğun bir biçimde kullanmaya devam ettikleri L.O.C. (Library of Congress) sistemidir. Son yıllarda kütüphane dünyasının dikkatini üzerine çeken Hintli kütüphaneci S.R. Ranganathan'ın geliştirdiği bir sistem olan "Colon tasnif sistemi" de bu saydığımız sistemler arasındaki yerini almıştır.

Araştırmacılar için, kütüphanelerde mevcut özel yayınları kataloglamak kadar, bu yayınlar içinde bulunan bilgileri, özellikle dergilerin içinde bulunan makaleleri ve onların özlerini de kataloglamak gerekir.³⁸ Etken yayın

(38) KAEGBEIN, Paul: "Literaturerschliessung und Informationsmaterialien in Zentralen Fachbibliotheken und Sondersammelgebretsbibliotheken" II. 2. Bibl. und Bibliog. 23, 1976. s. 389.

bilgisi yanında, edilgen yayın bilgisi ise değişik bibliyografyaların, öz dergilerinin ve belgelendirme kataloglarının, kütüphanenin kendi kataloglarının yanında kullanıma hazır bulundurulmasıdır.³⁹ Bu görüşün göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Konu başlıklarını belirlemede ise en büyük yardımcılığı "Thesaurus"lar yaparlar.

Kataloglama konusuyla ilgili daha detaylı ve kendilerine uygun bir sistem arayan bilgi merkezi yöneticilerinin "Special Library Association" tarafından yayınlanan ve A dan Z ye kadar her konuyu içeren sınıflandırma sistemleri listelerine başvurmaları önerilir.⁴⁰

Özel bir kütüphanenin kurucusu olan Ellen J. Levin, kütüphanenin dermesiyle ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: "Yeni kurulmakta olan bir endüstriyel kütüphanede, ilk planda temel ve genel bir başvurma dermesinin kurulması önemlidir. Dermenin, kuruluşun bünyesine göre seçilen konu alanlarındaki bazı teknik malzemelerden, özellikle de uygulamaya yönelik malzemelerden oluşması beklenir. Çeşitli başvurma kitapları ile karşılanabilecek bilgi ihtiyaçlarına yanıt verebilmek için koleksiyonu güncel tutmak gereklidir. Ayrıca da, kütüphane ve bilgi merkezi önemli yeni sorunlar karşısında çalışmalarını uygun kaynaklarla desteklemek durumundadır. Dermeyi iyi bir biçimde geliştirmek için belli bir fon ayrılmalıdır ve özel konu alanlarına giren yayınlar belli bir komisyon çalışmasıyla seçilmeli ve sağlanmalıdır."⁴¹

(39) KAEGBEIN, Paul: Aynı eser (I). s. 427.

(40) MODERN DOKÜMANTASYON VE ENFORMASYON İŞLEMLERİ. Çev. Berrin Yurdadoğ. TUBİTAK TURDOK Yayınları: 7. Ankara, 1972. s. 79.

(41) LEVIN, J. Ellen: "Establishing a Special Library the first year." Special Libraries, 1982. s. 196-197.

Günümüz özel kütüphaneleri için, dermenin sürekli ve amaca uygun olarak düzenli geliştirilmesi, kataloglar, bibliyografyalar, öz dergileri ve belgelendirme dizinleri ile içeriklerinin de tanıtılması, yani bugüne kadar yapılan iş ve işlemlerin devamı ile geliştirilmesi kaçınılmazdır. Okurun güç sorunlarını çabucak cevaplandırmak için bilgi işlem kanalıyla da olsa en yeni tekniklerle çalışmaktan çekinmemek gerekir. Başka alanlarda hazırlanmış olanaklardan, özellikle manyetik bandlar üzerine yapılmış kayıtlardan kataloglamada yararlanmak yoğun bir şekilde denenmektedir.⁴²

2.1.2. BÜTÇE

Kütüphane açısından bütçe oldukça büyük bir önem taşır. Öyle ki uluslararası kitaplık standartlarının özel kütüphaneler için verdiği tanımda bile değerlendirme bütçeye göre yapılmıştır. Tanımda şöyle denilmektedir: "Özel kitaplıklar: Giderleri bir kurum, kamu kurumu, parlamento, araştırma kurumları (üniversite kurumları hariç), bilgi ve kültür dernekleri, mesleki kurumlar, müze, ticari firma, sanayi kuruluşları, ticaret odaları vs. ya da dermelerinin çoğu doğal bilimler, sosyal bilimler, tarım, kimya, tıp, ekonomi, mühendislik, hukuk, tarih gibi belirli alan ve konuları kapsayan örgütler tarafından karşılanan kitaplıklardır."⁴³

Giderleri sanayi kuruluşları tarafından karşılanan, "Endüstriyel kütüphaneler yerine getirdikleri beceriler konusunda, bağlı bulundukları kuruluş mali istikrarını sürdürebildiği ya da geliştirdiği sürece, kendilerini bir ölçü-

(42) KAEGBEIN, Paul: Aynı eser (I). s. 442.

(43) ULUSLARARASI KİTAPLIK İSTATİSTİKLERİ, s. 2.

de ifade edebilmiş ve kanıtlamış olurlar."⁴⁴ Bu görüşten hareket ederek diyebiliriz ki, kütüphanenin bağlı olduğu kuruluş mali açıdan ne kadar zenginse, kütüphaneye sağladığı mali yardım da o kadar fazla olur.

Bazı özel kütüphanelerde veya endüstriyel kütüphanelerde kütüphane masrafları için ayrı bir fon oluşturulmuştur, bazılarında ise araştırma ve geliştirme çalışmalarını destekleyen bölümler için ayrılan fonların bir miktarı kütüphaneye kaydırılmıştır. Fakat bu kütüphanelerin ve enformasyon merkezlerinin çalışmaları için gerekli görülen fonlar diğer bölümlerinin harcamalarının çok üstündedir. Konuyla ilgili, "Business Week ve Fortune isimli iki derginin, endüstriyel firmalarla ilgili yaptıkları araştırmalar sonucunda, dergilerden birisinde, kütüphane masraflarının, toplam araştırma ve geliştirme masraflarının % 0.55'ini oluşturduğu, diğerinde % 1.35'ini oluşturduğu"⁴⁵ saptanmıştır.

Kütüphane için belirlenen bütçe içinde, kitaplar için ayrılan fona ek olarak bu kitapları isteyen bölümlerden de gerekli olan fonlar sağlanabilmektedir. Aslında kütüphaneye faaliyetleri örgütün kolayca tanımlanabilen bir bölümü için değil daha çok örgütün bütününe yarar sağlayacak biçimde yürütülmelidir. Bu nedenle de, yeni basımlar dahil genel başvurma malzemeleri iç içe giren konu alanlarıyla ilgili dergi aboneleri, kataloglama ve koruma işlevleri, gösteri biçiminde yapılan taramalar ve benzeri kısmen planlanmış işlem harcamaları da gerekmektedir. Bu durumda bütçe önerisinde belirtilen miktar, gerçekleşebilir bir miktar

(44) ROSENBERG, K.C.: Aynı eser. s. 638.

(45) JACKSON, E.B. - JACKSON, R.L.: Aynı eser. s. 214.

olabilir ve bu da bazı işlevlerin yürütülebilme düzeylerini etkileyebilir.⁴⁶

Özel kütüphanelerin bütçe harcamalarını şu şekilde sınıflandırmak olanak dahilindedir.

1) Olağan harcamalar: a) Görevliler ve diğer giderlerle ilgili harcamalar, b) Satın alma harcamaları (basılı, yazılı gereçlerin tümüyle ilgili giderler).

2) Büyük harcamalar: Arsa, yeni bina ve eklentilerle ilgili harcamalar ve diğer büyük harcamalar.⁴⁷

Özel kütüphanelerin bütçeleri için kesin bir rakam saptamak oldukça güçtür. Ancak alt ve üst sınırı kaba taslak olarak belirlenmiş bir bütçe oluşturulabilir.

Türkiye'de de kütüphane bütçeleriyle ilgili kesin bilgi almak pek mümkün olmamaktadır. Kütüphanenin maliyet hesabı için de önemli olan bütçe, her yıl yeniden gerçek ve gerekli harcamalara dayanılarak hazırlanmalıdır.⁴⁸

2.1.3. PERSONEL

Özel kütüphanelerde görevli olan, dokümantalist, bilgi görevlisi, özel kütüphaneci, adına ne denilirse denilsin, bu kişiler bir bakıma araştırmacı niteliği taşırlar. Yayınları araştırırlar; dünya bilgi akımı sistemini iyi izleyerek, nereden, nasıl, hangi koşullar altında, ne seviyede, hangi konularda bilgi ve yayın sağlanır, bunu araştırırlar ve ona uygun kaynakları bulup kullanmaya çalışırlar.⁴⁹

(46) LEVIN, J. Ellen: Aynı eser. s. 196.

(47) ULUSLARARASI KİTAPLIK İSTATİSTİKLERİ. s. 1.

(48) SAN, Aysel: Kütüphane İşletmesinde Maliyet Hesaplaması ve Sorunları. Doktora Tezi. İstanbul, 1983. s. 304.

(49) DOKÜMANTASYON NEDİR? s. 17.

Bir endüstriyel kütüphanenin veya özel kütüphanenin mutlaka bir referans servisi vardır ve bu bölümde çalışan bir referans kütüphanecisi bulunur. Referans kütüphanesine gelen sorular, temelde şirketin sorunlarından kaynaklanır. Yine bu sorular oldukça zor ve karmaşık olabilir; basit de olabilir; genellikle çok iyi eğitim görmüş bir kesimden gelir. Şartlar böyle olunca, referans kütüphanecisi mümkün olabilecek en iyi cevabı temin etmek durumundadır, bu nedenle de kendisinin konuyla ilgili bilgisinin yeterli olması beklenir. Referans kütüphanecisinin yanında bir de literatür araştırmacısı bulunur. Literatür araştırması sonuçları bibliyografya şeklinde yayınlanır. Çoğu kısa ve hızlı araştırmalardır ve o andaki problem hakkında yararlanıcıya bilgi veren yayınları oluşturur. Güncel haber kaynakları, okuyucunun kısa veya uzun, problemleriyle ilgili gereksinimi karşılar. Bazı büyük şirketlerde geriye dönük SDI (Selective Dissemination Information) programları bile düzenlenmektedir.⁵⁰

Sanayide çalışan enformasyon görevlileri için kısa bültenler, seçilmiş haberleri vermeleri ve muhtelif firmaların isteklerini yansıtmaları sebebiyle kullanışlı birer araçtırlar.

Sanayi kesimindeki özel kütüphanelerde, başlangıç için sayıları az da olsa mutlaka bir konu uzmanı, bir meslekten yetiştirme kütüphaneci, bir referans kütüphanecisi, bir katalogçu ve yardımcı işlere bakan elemanlar bulunmalıdır. Bu sayılar, kütüphanenin gösterdiği gelişmeye göre ve gereksinmeye göre çoğalabilir. Çalışan elemanların çoğu için gördükleri kütüphanecilik eğitimi, pratik çalışmalarla desteklenerek güç kazanır.

(50) BLOOMFIELD, Masse: "The Industrial Library." California Librarian 33, 1972. s. 244.

2.1.4. BİNA

Özel kütüphaneler genel olarak bağlı bulundukları kuruluşun binası içinde yer almaktadırlar. Ayrıca kütüphane için inşa edilmiş binaları genelde yoktur. Ya şirketin diğer bölümleri için ayrılan yerlerde geçici olarak bulunurlar veya da kütüphane için özel bir bölüm ayrılır. Kendilerine özel bir bölüm ayrılan özel kütüphanelerin, çalışanları için ayrılan bir odası, okuyucu salonu, kitap ve diğer malzemelerin bulunduğu depolar ve bir arşivleri mutlaka vardır. Bazan yer darlığı nedeniyle yayınların bir kısmı farklı bölümlerde bulunabilir. Böyle durumlarda dermenin basılı bir kataloğunun ilgili her bölümde bulunmasında yarar vardır. Ayrıca kütüphanenin, kuruluş içinde, ona en çok gereksinme duyan bölümün yakınında yer almasına da dikkat etmelidir.

2.1.5. OKUR İLİŞKİLERİ

Endüstriyel kütüphanenin kullanıcıları kendi alanlarında iyi eğitim görmüş ve deneyimli bir gruptur. Bu kişiler genel olarak konu alanlarıyla ilgili uzmanlar, araştırmacılar, planlamacılar, teknik proje yapan araştırmacılar grubudur. "Her ne kadar hizmetler endüstriyel organizasyonun tüm çalışanlarına açıksa da, kuruluş içinde görev yapan tüm çalışanların sadece bir kısmı tarafından kullanılır."⁵¹

Kütüphanenin gerekliliğinin ispatı ve kütüphane hizmetlerinin değerlendirilmesi için bir yöntem geliştirmede atılacak ilk adım, kütüphanecilerin toplamaya alışkın olduğu istatistik bilgilerin toplanmasından, örneğin başvuru sahip-

(51) BLOOMFIELD, Masse: Aynı eser. s. 243.

lerinin sorularının kaç tanesinin cevaplanmış olduğu ve yapılmış olan literatür araştırmaları gibi bilgilerin toplanmasından oluşan bir "Data" temelinin yaratılmasıdır. Tek tek her hizmet için bir ağırlık ölçme sistemi gereklidir. Bu ağırlıklar kullanıcının verdiği bilgiler sayesinde elde edilir.⁵²

Pek çok endüstriyel kütüphane kendisine bağlı olan şirketlerin yararlanıcıları dışındakilere kapalıdır. Dışarıdan gelen bazı sorulara da olanaklar ölçüsünde cevap verebilir. Bu bilgiler, kuruluşuna zarar vermeyecek olan, kısıtlı olup özel bir nitelik taşımayanlardır.

(52) ROSENBERG, K.C.: Aynı eser. s. 637.

2.2. ENDÜSTRİ VE TİCARET KESİMİNE HİZMET VEREN ÖZEL KÜTÜPHANELERDE YARARLANDIRMA HİZMETİNİN AMACI

Gerekli bilgileri en üstten en alta yaygınlaştırabilme ihtiyacı başarının anahtarıdır. Bu ihtiyaç en basit üretim çalışmalarından yönetsel fonksiyonlara doğru endüstrinin her kesimine hitab eder.⁵³

Modern işletmecilik yönetiminde, yönetici kadrolar ve onların kurmayları, sağlıklı kararlar için birçok bilginin derlenmesini ve kendileri için değerlendirilmesini istemek durumundadırlar.⁵⁴ Bu görüşten hareketle diyoruz ki, "birinci noktada önceli olan, yararlanıcıyı bilgilendirme olgusunun amaç edilmesi" olmalıdır.⁵⁵

Araştırma ve geliştirme (A+G) çalışmalarının temel girdilerinden biri bilgidir (enformasyondur). A+G çalışmaları bilgi (enformasyon) hizmetlerinin gelişmesi ile son derece hızlanmış, yeni bilgi yeni araştırma, yeni araştırma yeni bilgi talebini geliştirmiştir. Başka bir deyişle enformasyon ve A+G çalışmaları birbirlerini tamamlayan nitelikte bir sürecin öğeleridir. Biri ne kadar hızlı-doğru yeterli olursa diğeri de o kadar sağlam ve yeterli olmaktadır.⁵⁶

Böylece, özel kütüphaneler, bilgi üniteleri veya dokümantasyon merkezleri belli okuyucu gruplarına, belirli

(53) ASHWORTH, Wilfred: Aynı eser. s. 78.

(54) ALPAY, Yurdakul: "Endüstrinin Enformasyon İhtiyacı ve Bir Örnek." TUBİTAK TÜRDOK Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Simpozyumu. Ankara, 1983. s. 1.

(55) SCHUBERT, Peter: "Probleme der Sacherschliessung von Informationsquellen aus der Sicht einer Fachbibliothek." Zentr. Bibl., Vol. 91. 1977. s. 321.

(56) ÖZDEMİR, Hikmet: "Bilim Politikası ve Enformasyon." TUBİTAK TÜRDOK Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Simpozyumu. Ankara, 1983. s. 12.

konu ya da konularda ayrıntılı bilgi ve dokümanları sağlamak için kurulurlar. Bu amacı gerçekleştirmek için de temel kütüphanecilik kurallarıyla birlikte, amaca uygun olarak geliştirilmiş yeni yöntemlerden yararlanırlar.⁵⁷

(57) DOKÜMANTASYON NEDİR? s. 17.

2.3. YARARLANDIRMA BİÇİMLERİ

Somut merkezler yaratmak ve daha detaylı sonuçlara varabilmek için, gereken koşullardan biri de yararlanıcı kesiminin araştırmaya bütün gücünü ve dikkatini vermesi olarak açıklanabilir.⁵⁸ Bunun sonucunda da, hizmet sağlayan kişinin, etkin bir derleme yapabilmesi için alıcısını çok iyi tanıması gerekmektedir. Bilgi (enformasyon) hizmetini düzenli bir şekilde sürdürebilmek için, kullanıcının gereksinimlerinin çeşitli safhalarını analiz edebilmek temel işlevdir. Yalnızca; hangi bilgiyi istediğini; istediği bilginin unsurlarını nasıl seçeceğimizi veya bulacağımızı; uygun ürünü (bibliyografya, soruşturmaya cevap, SDI - Selective Dissemination of Information- Seçilmiş Bilgi Bülteni vs. gibi) istenen bilgiyi taşıyan belgeleri nasıl birleştireceğimizi değil, aynı zamanda onu sunuş tarzımızı belirleyecek olan alıcının özelliklerini de bilmemiz gerekir.

Endüstri kesimine hizmet veren özel kütüphaneler veya Belge-Bilgi (Dokümantasyon - Enformasyon) merkezleri işlevlerini şu şekilde gerçekleştirebilirler:

1) Bilginin direkt olarak sunulması yoluyla genel olarak büyük firmalarda çalışan kişilere verilen yazılı bilgi. Bu büyük firmalarda, yazılı bilgiyi değerlendirecek pek çok araştırmacı ve mühendis olduğu göz önüne alınırsa, bu yöntemin geçerliliği de ortaya çıkmış olur.

2) Firma içinde çalışan bir bilgi görevlisi ve (doküman) belge toplayıcısı aracılığı ile firma içinden ve dışından bilgi sağlanabilmesi.

(58) SCHUBERT, Peter: Aynı eser. s. 321.

3) Sanayici merkeze davet edilerek, hizmetlerin içeriği ve bu hizmetlerin onların ihtiyaçlarına uygun olup olmadığı konusunda görüşme ve tartışmanın yapılabilmesi. Bu görüşme sonunda hizmetler gözden geçirilerek yeni gereksinimleri karşılayacak örgütlenmeye gidilmesi.

Belli bir merkezin amaçları ve bağlı olduğu kuruluşlara göre, merkez yöneticileri hemen her konuyla aynı derecede ilgileniyor olabilirler; veya kapsam daha sınırlı ise, merkez, ilgili kuruluş ve firma için gerekli faaliyetleri benimsemeli ve ilgi alanlarını buna göre saptamalıdır. Merkez kurulduktan ve çalışmaya başladıktan hemen sonra, merkeze gelen bilgi işlemlerinin, merkez kurulurken beklenenden tamamen ayrı bir eğilim göstermesi de mümkündür. Bu nedenle, çok çeşitli soruları cevaplandırabilme açısından doküman toplarken daha baştan bir miktar evrenselliğe yönelmek akıllıca bir tutum sayılmaktadır.⁵⁹

Bloomfield'e göre, endüstriyel kütüphaneciler, kütüphaneden yararlanılma biçimini geliştirmelidirler. Bunu da bir seri yayın başlatma girişiminin yanı sıra halkla ilişkiler kampanyasına girişmeleri yoluyla sağlayabilirler. Endüstriyel bir kütüphanenin, kendisini kabul ettirmesi ve kullanıcılarına kolaylık sağlaması çeşitli şekilde gerçekleştirilir: Birincisi, hizmet broşürleri yayınlayarak. Bu broşürler kütüphanenin yapmayı amaçladığı ve yaptığı her konu ile ilgili bilgi verir. İkincisi, "Current Awareness" Güncel Bilgi Hizmeti. Yeni gelen bilgileri, şirketin amaçlarına uygun biçimde toplar ve dağıtır. Bir başka yöntem "Abstrakt Bulletin" dir. Ama, bu bir zaman israfıdır ve herhangi bir kütüphane için bunu gerçekleştirmek büyük bir

(59) MODERN DOKÜMANTASYON VE ENFORMASYON İŞLEMLERİ. s. 13.

yayın problemidir. Üçüncü ve en uygun yöntem, Hans Luhn tarafından bulunmuş olan SDI (Selective Dissemination of Information - Seçilmiş Bilgi Bülteni) yöntemidir. Kişilerin gereksinimlerine göre güncel bilgiler temin eden bir computer tekniğidir. Sağlama listesi ve Abstrakt bülten parçalar halinde yayınlanır. Gerektiğinde tek tek bir kişiye veya çoğunluğa kısa ve en kolay yolla bilgi bu sistem sayesinde sağlanır. SDI özellikle ticari olaylar için oldukça yaygındır.⁶⁰

(60) BLOOMFIELD, Masse: Aynı eser. s. 243.

2.4. KÜTÜPHANELER VE BELGE-BİLGİ MERKEZLERİNİN ORTAK VE AYRILAN ÖZELLİKLERİ

Yayın sağlamak, sağlanan yayın hakkında bilgi vermek, değişik konusal düzenlemelerle bunların içeriklerini tanıttacak bilgileri, verileri ve araçları oluşturmak için yapılan iş ve hizmetler, kütüphanelerin görev alanı içindeki bilgilendirme çalışmalarıdır. Bu çalışmalar hem genel hem de özel kütüphanelerde yapılmaktadır. Yılda sayısı milyonlara varan başvurma sorularını karşılayan kütüphanenin görevi ile, küçük bir derme ile çalışan, ama, adı Belge ya da Bilgi merkezi olan yayın bürosunun görevi aynı değildir. Bu küçük kuruluşlar kendilerine yetmedikleri zaman yine kütüphaneye başvurumaktadırlar.⁶¹ Bir Belge-Bilgi merkezi ile aynı konuda derme geliştiren kütüphane arasında, karşılıklı yardımlaşmayı gerektiren ortak bir yaşam zorunluluğu (sembiosis) ortaya çıkar. Yayın tanıtma işini bilgi merkezi, yararlandırma işini de kütüphane yapar. Böylece taraflardan birisi dermesini sınırsız büyütmekten kurtulur, dikkatini tanıtma eylemi üzerinde yoğunlaştırır, diğeri de yararlandırma eylemini daha kolay ve çabuk gerçekleştirme yolları arar. Ayrıca, belge merkezinin yayınladığı belgelendirme ve bilgilendirme yayınları ile kütüphane, kendisi için de önemli bir başvurma dermesi kurar.⁶²

Özel Kütüphaneler ve Bilgi Üniteleri, ya da Dokümantasyon merkezlerini diğer kütüphanelerden ayıran en önemli farklardan birisi, bunların gerçekte materyalin yani dokümanın kendisini değil, içindeki bilgiyi fişlemesidir. İkinci önemli fark ise, özel kütüphanelerin ve Belge-Bilgi Mer-

(61) KAEGBEIN, Paul: Aynı eser (I). s. 426-27.

(62) Aynı eser. s. 430.

kezlerinin okuyucularına, materyalden çok salt bilgi temin etmeleridir. Yani belirli konularda, belirli bilgilerin mevcut olduğunu haber verirler. Bilgiyi yayarlar ve böylece okuyucuda bilgiyi talep etme isteğini de uyandırmış olurlar. Bunun içinse ayrıca klasik kütüphanecilik yöntemlerinin ötesinde dokümanların sadece kendilerini değil, fakat içlerindeki bilgiyi fişleme, saklama ve duyurma yöntemleri gerekmektedir. Üçüncü fark ise, özel kütüphanelere Bilgi Ünitelerine ve Belge-Bilgi merkezlerine gelen doküman talepleri de yine konu açısından olacağından bütün işlemlerin bu açıdan yapılması konunun veya konuların değişik yaklaşımlardan değerlendirilip kayıtlarının tutulması gerekir. Bunun için de yine klasik kurallar yeterli bulunmamış, yeni yöntemler gerekmiş, yeni yeni sınıflandırma sistemleri geliştirilmiştir.⁶³

Dokümantasyonun birinci fonksiyonu, bilimsel ve teknik insan gücünün zamanlarını en verimli şekilde değerlendirmelerini sağlamak amacıyla bu kişiler adına yayın izleme görevini yerine getirmektir. Bunun için Dokümantalistler, bu kişiler adına, yayınları izlerler, içindeki bilgileri analiz ederler ve bu bilgileri en kısa ve özlü biçimde yararlanıcılarına sunarlar. İşte, "dokümanların analiz edilerek ilgili kişilere talep gelmeden duyurulmasına AKTİF DOKÜMANTASYON denir".⁶⁴ Bu bilgiler ,açıklamalı yayın adları, anahtar kelimeler veya yayın özleri (abstrakt) şeklinde düzenlenip listeler, kartlar veya süreli yayın şeklinde yararlanıcılara sunulur. İkinci temel fonksiyonu ise, geriye dönük yayın taraması çalışması yapmaktır. Bu da araştırmacı, bilim adamı ve sanayici adına, belli süreleri kapsayan

(63) DOKÜMANTASYON NEDİR? s. 16-17.

(64) Aynı eser. s. 14.

ve belli bir konuda olan yayınları taramak yoluyla gerçekle-
şir. "Bilim, araştırma veya sanayi çevrelerinden gelen ya-
yın taraması işlemlerinin yerine getirilmesine PASİV DOKÜ-
MANTASYON denilmektedir."⁶⁵

(65) Aynı eser. s. 15.

2.5. ÖZEL KÜTÜPHANELERİN VE BELGE-BİLGİ MERKEZLERİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI ENFORMASYON SİSTEMLERİNE KATKILARI

Giderek artan ve çeşitlilik kazanan bilgi ve belge birikimi ve artış hızı, değil bireylerin, tek tek kütüphanelerin ya da toplumların üstesinden gelemeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Bilgi birikiminin boyutları ve bilginin artış hızı, ulusları bilginin ortak denetimi ve kullanımına doğru zorlamış ve böylece uluslararası enformasyon sistemleri geliştirmiştir.⁶⁶

Çeşitli enformasyon sistemlerine örnek olarak belli bölgeleri kapsayan EURONET (European Information Network), EUDISED (European Documentation and Information System for Education)'i görmekteyiz. Özel konularda geliştirilen enformasyon sistemleri içinde INIS (International Nuclear Information System), AGRIS (International Information System for the Agricultural Sciences and Technology) ve ulusal enformasyon sistemi olarak NATIS (National Information Systems) bulunmaktadır. Bütün bu sistemleri bünyesinde toplayacak bir sistem UNISIST (Intergovernmental Programme for Cooperation in the Field of Scientific and Technological Information) gerçekleştirilmektedir.

Enformasyon ağı çalışmalarına özel kütüphaneler 1975 yılından itibaren katılmaya başladılar. Bu arada birçok özel kütüphaneci de gerekli yerlerdeki bilgi ağı (network) çalışmalarına katılma olanağı buldular. SLA bu çalışmaları, sürekli bir biçimde daimi komitesine bildirdi, ayrıca özel kütüphanelerin, dernek ve şirket kütüphanelerinin kaynak

(66) TAMER, Sönmez: Uluslararası Enformasyon Sistemleri.
TUBİTAK TÜRDOK Yayınları: 416. Ankara 1979. s. 19-20.

paylaşımı ve enformasyon ağı içindeki ana ilgi alanlarını saptadı.⁶⁷ Aynı yıl içinde, Ocak ayında, özel kütüphane liderleri, ulusal kütüphane ve bilgi komisyonu temsilcileriyle St. Petersburg'da bir araya geldiler. Özel kütüphaneler grubuna giren bütün kütüphanelerin ve enformasyon servislerinin, hazırlanan ulusal programa önemli girdiler verdiği görüldü. Daha sonra SLA'nın Temmuz ayı içinde gerçekleşen bir toplantısında NCLIS (National Commission on Libraries and Information Science) yöneticisi Alphonse F. Trezza, özel kütüphanecilerin enformasyon ağına yapmak istedikleri katkıları başarılı bir atılım olarak nitelediğini belirtmiştir.⁶⁸

1975 yılı Kasım ayı içinde Washington'da Beyaz Saray Kütüphane ve Bilgi servisleri konferansında, ulusal bilgi politikasına katkıları nedeniyle, özel kütüphanelere ilgi adım adım yükseldi. Böylece özel kütüphanelerin, ortak kaynakları paylaşmaya istekli oldukları anlaşıldı ve ayrıca değişik boyutlardaki enformasyon ağı çalışmalarına katılım için bir koordinasyonun gerekli olduğu saptandı.⁶⁹

Bu çalışmaların sonucunda, ister kâr amacı taşıyan isterse kâr amaçlı olmayan kurumlarla bağlantılı özel kütüphanelerin, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası bilgi alış verişine katılma yollarını aradıkları görülmektedir ve zaten birçok özel kütüphane programları da bu enformasyon ağının içinde bulunmaktadır.⁷⁰

(67) STRABLE, E.G.: Aynı eser. s. 329.

(68) Aynı eser. s. 329.

(69) RYD, J. Beverly: "Private Sector Special Libraries As Components of the National Program." Special Libraries Vol. 71, 1980. s. 100.

(70) BENDER, D.R.: "Special Libraries: Their Stake in the Future." Educational Media Yearbook 1980. s. 39.

Özel kütüphanelerin enformasyon ağlarına katılımlarında, sürekli gelişmelerinde ve güvenilir olmalarında, teknolojik sistemler ve bilgisayarlar önemli rol oynayan unsurlardır. Özel kütüphane kadroları, makinalaşma ve kendi alanlarında otomatikleşme çalışmalarında öncülük yapmaktadır. Genellikle ana kurumun kütüphaneleri, computerler ve teknolojik aygıtlarla ilgili çeşitli kullanımlarına ve ilk araştırmalarına kesin olarak kütüphaneyi de dahil etmektedirler.⁷¹ Ayrıca da, bilgisayar desteğine dayalı olarak verilen kütüphane hizmetlerinin uzun hazırlık ve çalışmalardan sonra gerçekleştiği de birçok kütüphanede tespit edilmiştir.⁷²

Bütün bu söylediklerimize rağmen, Wilfred Ashworth'un görüşlerinde bulduğumuz bir gerçeği ifade etmek kaçınılmaz oluyor: Bu da bilginin ideal kullanımının sadece otomasyonu kapsamadığı, insanların aracılığına büyük ölçüde gerek duyulduğu gerçeğidir.

(71) BENDER, D.R.: Aynı eser. s. 34.

(72) KEGBEİN, Paul: Aynı eser I. s. 441-442.

2.6. KÜTÜPHANECİLER VE DÖKÜMANTALİSTLERİN GÖREVLERİ

Enformasyon uzmanları ve kütüphanecilerin görevi, dünyanın neresinde üretilirse üretilsin, her türlü bilgi ve belgenin, bilgiye gereksinme duyan bütün bilgi kullanıcılarına ulaştırılmasını sağlamaktır.⁷³

Kütüphaneciler ve dokümantalistler için, dokümantasyon hizmeti, büyük ölçüde hemen hemen aynıdır. Bilginin izlenip bulunması, yani yayınlardan haberdar olmak, yerlerini saptamak, gereken yayınları temin etmek, temin edilenlerin listelerini ve bibliyografyalarını tanzim etmek ve özlerini hazırlamak gibi görevler, bugün artık dokümantalistler ve kütüphaneciler için yapılması gerekli normal faaliyetlerdir.⁷⁴

Yeni kurulacak olan bir Bilgi ve Belge Merkezinde görev yapacak olan bilgi görevlisi, yönetim kurulunun saptadığı esas çalışma alanları konusunda gereken bilgiye sahip olmak zorundadır. Okuyucu veya yararlanıcılarını iyi tanıma-ya çalışmalıdır; okuyucularının çalışmaları, çeşitli problemleri, hoşlandıkları konular hakkında rahatça sohbet etme olanağı bulmalı veya bu olanağı yaratmaya çalışmalıdır.

Kütüphaneciler ve bilgi görevlileri çalıştıkları kütüphanenin türüne göre de çeşitli sorumluluklar taşımaktadır. Örneğin bir endüstriyel kütüphanenin sorumlusu, "Kuruluş içinde kütüphane olmasaydı, ne olurdu?" şeklindeki sorularla sürekli olarak dayanıklılığı denenen kişidir.⁷⁵ Bu tür bir kütüphanenin yöneticisi veya görevlisi, çalıştığı

(73) TANER, Sönmez: Aynı eser, s. 1.

(74) Aynı eser. s. 22.

(75) ROSENBERG, K.C. Aynı eser. s. 636.

yerdeki iki çeşit yöneticiyi ikna etmek durumundadır: Birincisi, enformasyonla ilgisiz, teknik yeterliliği benimsemeyen, basılı kâğıtları zaman tüketici şeyler olarak gören yöneticiler. İkincisi, bilime sırt çevirmeyen, yeniliklerden haberdar olan yöneticilerdir. Bu iki farklı durum arasındaki dengeyi kurabilmek kütüphane sorumlusunun yeteneğine kalmıştır.

Belge ve Bilgi Merkezi'nde yapılan gözlemler, konusu ne olursa olsun ortaya çıkan problemlerin ortak özellikleri, bunları gruplama imkânını da ortaya çıkarmaktadır. Kanımca böyle bir merkezde çözülmesi gereken problem türü, kabaca dört gruba ayrılabilir:

1) Enformasyon görevlisinin kendi tecrübesiyle çözebileceği problemler.

2) Enformasyon görevlisinin hangi uygun uzmanla temas geçeceğini bildiği veya bilmesi gerektiği tür sorunlar.

3) Eldeki literatür ile çözebileceği sorunlar.

4) Araştırma ve deneysel çalışma gerektiren sorunlar.

Endüstri kesiminde çalışan kütüphaneciler, ayrıca hızla değişen teknoloji, veri tabanları, üretici ve tüketici arasında enformasyon aktarıcı olarak, yeni ortaya çıkan görevleri ve bu görevle ilgili sorunlar karşısında kendilerini eğitmekte başarılı olmak zorundadırlar. Kütüphanecilerin bilgisi artık, nelerin yapılması gerektiği ve neyin önemli olduğu üzerinde yoğunlaşmalıdır. Gider-yarar ve program muhasebesi açısından hizmetlerini gözden geçirip, değerlendirmelidirler. Bu işlemi yaparlarken öncelikli olanların belirlenmesi, beklentilerin tam olarak gerçekleştirilmesi açısından

(75) ROSENBERG, K.C.: Aynı eser. s. 636.

dan yararlı olur. Endüstriyel kütüphanelerin en iyi sonucu nasıl vereceğini saptamak önemlidir.⁷⁶ Hizmetlerin değerlendirilmesi de aslında iki probleme verilen cevapla gerçekleşir: İlki, hizmetlerin hangisinde gelişme sağlandığının saptanması; ikincisi, kütüphanenin değerinin anlaşılır bir şekilde, kütüphaneye olumsuz tavır içinde yaklaşan kişilere açıklanabilmesidir.

(76) BENDER, D.R. Aynı eser. s. 33.

2.7. ENDÜSTRİ KÜTÜPHANECİLERİNİN EĞİTİMLERİ

Bu çalışma ile doğrudan ilişkili olmasa bile kütüphanesinin kendine has özellikleri yüzünden kütüphanecisinin de meslek bilgisi açısından donatılması işine, yani, eğitim ve öğretimine de çok kısa bir değinme yararlı olabilir.

Yurt dışında kütüphaneci yetiştiren okulların pek çoğu ya bağımsız lisans üstü okullarıdır ya da dekan veya müdürlerle yönetilen fen ve toplum bilim fakültelerinin bölümleridir.⁷⁷ Bütün bu okullarda genelde, kütüphanecilik eğitiminin verildiği bir program hakimdir. Bu okullarda ayrıca, kamu ve özel kesimde çalışacak olan belge bilimciler için de ayrı bir program uygulanmaktadır.

Diplomalı kütüphanecilerle, diplomalı belge bilimcilerin iş alanlarının temel konularda çakıştığı ileri sürülmektedir. Her tür iletişim aracının sağlanmasında, konu sınıflandırılmasında ve değişik okurlara sunulacak yayınların tanıtılmasında bu iki meslek arasında sayısız benzerlikler ortaya konulmaktadır. Bu saptamalara dayanarak, yalnızca her iki meslek için ortak bir eğitim uygulaması ile kalınmaması, aynı zamanda kütüphanecilik ve belge bilimcilikteki özel işlem yöntemlerinin örgütlenmesinde karşılıklı anlama ve işbirliği ortamının doğmasına yol açılmalıdır.⁷⁸

Kütüphanecilik okulları ve fakültelerinde verilen eğitim dışında, yine bu okullarda konuyla ilgili kurslar düzenlenmektedir. Bu programlar, özellikle teknik işlerde yardımcı kütüphane peroneli yetiştirmek için yapılmaktadır.

(77) DEĞİŞİK ÜLKELERDE KÜTÜPHANE ÖĞRETİMİ. Haz. Meral Alpay, Çev. Gülen Olut. İstanbul, 1983. s. 27.

(78) Aynı eser. s. 18.

Teknik asistanlarla ilgili programların dersleri 2 yıllıktır. 1 yıllık sertifika programı sunan pek çok okul da vardır. En çok verilen dersler, eğitim teknolojisi, bilgi bilim ve otomasyondur. Ayrıca programda özel kütüphanelerle ilgili dersler de vardır.⁷⁹ Meslekten olmayanlar için ise SLA'nın bazı bölümleri tarafından kısa süreli başlangıç kursları düzenlenmiş ve bu kursların başarılı olduğu görülmüştür.⁸⁰

Ülkemizde kütüphanecilikle ilgili meslek okulları Edebiyat Fakülteleri içinde bir bölüm olarak kurulmuştur. Örneğin, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Edebiyat Fakültesi içinde bir Kütüphanecilik Bölümü mevcuttur. Lisans, Lisansüstü ve doktora düzeyinde eğitim vermektedir. Bir tanesi Ankara Üniversitesi D.T.C.F. bünyesinde, diğeri, Hacettepe Üniversitesi'nde olmak üzere iki kütüphanecilik Bölümü daha bulunmaktadır. Bu bölümlerde, verdikleri eğitim dışında, kuruldukları dönemlerde bazı kurslar verildiği görülmektedir. Ama bunun dışında, her yıl düzenlenen ve eğitimlerine denk olan meslek içi kursları yoktur.

(79) CHRISTIANSON, E.B.: "Paraprofessional and non professional staff in Special Libraries" Special Libs. Assn. 1973. s. 20.

(80) Aynı eser. s. 40.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ENDÜSTRİ KÜTÜPHANELERİNİN GENEL İŞLEVLERİ
VE
İSTANBUL'DA ÖRNEK İKİ ENDÜSTRİ KÜTÜPHANESİNİN İNCELENMESİ

3.1. TÜRKİYE'DE DURUM

İki örnek üzerinde karşılaştırmalı bir inceleme yapmaya geçmeden önce Sanayi ve Ticaret Kütüphanesi kavramının tanımını hatırlamak yerinde olur. "Sanayi ve Ticaret Kütüphaneleri adı altında toplanan kütüphaneler, daha çok güncel bilgi ve belgelerin toplanıp ilgili kişilere dağıtıldığı kamu ve özel sektöre ait araştırma kütüphaneleridir."⁸¹ Genellikle endüstri kesimine hizmet veren bu kütüphanelerin Türkiye'deki gelişimi ile gelişmiş ülkelerdeki endüstri kütüphanelerinin gelişimi kıyaslanırsa, arada büyük bir farklılığın ve kendine özgülüğün bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Bu farklılık ve kendine özgü olma özellikleri yalnız sanayi ve ticaret kütüphanelerinde değil üniversite, milli ve halk kütüphanelerinde de ortaya çıkar. Hatta bir tek ülkenin değişik bölgelerine, bir büyük kentin farklı semtlerine göre de kütüphaneler arasında farklılık, kendine özgülük söz konusudur.

Bu görüşten yola çıkarak Türkiye'de bulunan Sanayi ve Ticaret Kütüphanelerinin kısa tarihçesini, tıpkı birinci bölümde özetle vermeye çalıştığım "Endüstri Kütüphanesinin Tarihçesi: Gelişmiş Ülkeler Arasından Bir Örnek"de izlenen mantık ve sıra ile vermeye çalışacağım. Böylece, gelişmiş ülke örneği ile gelişmekte olan ülkemizin örneği arasında, çok derin olmasa bile bir karşılaştırma olanağı doğacaktır.

Endüstri (Sanayi) ve Ticaret Kütüphanelerinin de dahil olduğu özel araştırma kütüphanelerinin, endüstrinin, ticaretin ve bilimsel araştırmanın gelişmesine bağlı ve onunla birlikte geliştiği yine birinci bölümde kısaca göste-

(81) ALPAY, Meral - ÖZKAN, Safiye: İstanbul Kütüphaneleri. İstanbul, 1982. s. XXII.

rilmeye çalışıldı. Özellikle gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın başında ortaya çıkan "etkin enformasyon hizmeti" temin etmek üzere sürekli yararlanılan (canlı) koleksiyonlar halinde kurulmuş olan"⁸² Özel Araştırma Kütüphanesi, yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Türkiye'de var olamazdı. Ekonomik, siyasal ve bilimsel ortam, kültürel yapı böyle bir kütüphaneyi ortaya çıkaracak şartları henüz sağlayamamıştı.⁸³

Türkiye'de özel araştırma kütüphanesi kavramı içine sokabileceğimiz, resmi daire kütüphaneleri, kamu ve özel sektörde kurulan araştırma kütüphaneleri, hatta üniversite kütüphanelerinin yalnızca kuruluş yıllarına bir göz atıldığında, bir iki örnek dışında çoğunluğunun Cumhuriyet kurulduktan, onun getirdiği yeni devlet anlayışı ile toplum örgütlendikten sonra ortaya çıktığına biraz sonra değinilecektir. Bu olgu bize sanayi ve ticaretin, bilimsel araştırmanın da aynı yıllarda yavaş yavaş kıpırdanıp canlanmakta olduğunu kanıtlar.

Bir iki ansiklopedi maddesi^{84,85} dışında Cumhuriyet döneminde, Türkiye'deki kütüphane gelişiminin tarihini ayırtılları ile topluca, inceleyen monografik araştırmalara pek rastlanmamaktadır. Ancak bir ya da birkaç kütüphane türünü, yerel ya da ulusal sınırlar içinde inceleyen araştırmalar, burada vermeye çalıştığım tarihçenin kurulmasında yardımcı olmaktadır.

(82) Bkz.: s. 20.

(83) KALKINMA PLANI I. BEŞ YIL 1963-1967. Ankara, 1963. s. 7-30.

(84) MEYDAN LAROUSSE, "Kütüphane" maddesi. İstanbul, 1972. s. 743.

(85) BAYSAL, Jale: "Kütüphanecilik" maddesi. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5. İstanbul, 1983. İletişim yayınları. s. 1306.

Düzenlediğimiz tarihçede bilginin çok sayıda ve değişik yayınlardan toplanması; tüm kütüphane türlerinin bir arada onar ya da yirmişer yıllık dönemlere göre anlatılabilmesinin güçlüğü; araştırmamın konusunun dağılmaması nedenleriyle kütüphane türlerine bağlı olarak kurulmuştur. Böylece birinci bölümde gelişmiş ülkelerden birinde incelediğimiz endüstri kütüphanelerinin tarihçesi ile de bir paralellik sağlanmaya çalışılmıştır.

Resmi daire kütüphanelerinin, özel kütüphanelerin önemli bir bölümünü meydana getirdiği düşüncesinden yola çıkarak konuyu incelediğimizde, "Türkiye'de Resmi daire kütüphanelerinin, yasama, yargı ve yürütme organlarına bağlı ve ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüslerine bağlı olarak kurulan kütüphaneler şeklinde planlandığını görmekteyiz."⁸⁶

Yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve ona bağlı olan Meclis kütüphanesinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları olan 1920'lerde kurulmuş olduğu saptanmıştır. Bu tarihten önce, Danıştay kütüphanesinin 1868 tarihinde padişah fermanıyla kurulduğunu, fakat hiçbir gelişme göstermediğini, ancak cumhuriyetin kuruluşundan sonraki yıllarda yeniden gözden geçirildiğini görüyoruz. Buna benzer bir kütüphane olarak Posta Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü Kütüphanesini görmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osman bey tarafından kurdurulmuş, fakat 1953 yılında yeniden düzenlenmiştir.

Bakanlıklara bağlı kütüphaneler içinde, kuruluş yılları 1935'e uzayan kütüphaneler olarak, Elektrik İşleri Etüd İdaresi Kütüphanesi ve Maden Tetkik ve Araştırma Ensti-

(86) BAYSAL, Jale: Resmi Daire Kütüphaneleri ve Dokümantasyon Merkezleri. Doçentlik Tezi. İstanbul, 1972. s. 76-83.

tüsü kütüphanelerini sayabiliriz. Bir kamu İktisadi Teşebbüsü olan Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun genel müdürlüğe bağlı olan kütüphanesi 1951 yılında etkinliklerine başlamıştır. 1953 yılında ise Milli Prodüktivite Merkezi kütüphanesi kurulmaya başlamış, fakat, ancak 1969 yılında düzenli ve plânlı bir kütüphane çalışmasına geçebilmiştir. Kuruluşlarını kronolojik olarak vermeye çalıştığını resmi daire kütüphanelerinin tümü, genellikle cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonraki yıllarda kurulmuş olsalar bile (bazıları dışında), gelişimleri ancak 1960 ve onu takib eden yıllarda sürdürebilmiştir. Hatta bazıları hiçbir gelişim ve değişim göstermemiştir. Yine resmî daire kütüphaneleri arasında yer alan ve Türkiye'de özel kütüphanelerin kurulmasına bir anlamda öncülük ettiğini varsaydığımız önemli bir kütüphane de, önce 1964 yılında bir enformasyon merkezi olarak kurulan, 1965 yılında ise kütüphanesi gelişmeye başlayan Başbakanlık'a bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kütüphanesidir. Bu merkez dışarıya kısmi bilgi vermesinin yanı sıra, özellikle, kurum içine bilgi vermek amacıyla kurulmuştur

Ülkemizde, batılı anlamda ilk dökümantasyon hizmeti ve çalışmaları Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun planlı çalışmalarıyla başlamıştır.⁸⁷ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun (TUBİTAK) Dökümantasyon Merkezi, TÜRDOK gerçek anlamda amacını yerine getiren ve enformasyon hizmetini hem kurum içine hem de kurum dışına veren bir kuruluş olma özelliğini taşımaktadır. 1963 yılında kurulan TÜRDOK'un amacı, bilimsel ve teknik konularda, Türkiye içindeki ve dışındaki hatta tüm dünyadaki bilgileri toplamak, düzenlemek, yayınlamak ve araştırmacıya sunmaktır. Böylece, merkezi bir enformasyon biriminin görevlerini tam olarak yerine

(87) AYBAŞ, O. Tekin: Dökümantasyon Tarifi ve Tarihi Gelişimi. Ankara, 1971. T.K.D. Yayınları: 3. s. 19.

getirme uğraşındadır. Bu özelliklerinden ötürü de TÜRDOK, gördüğümüz örnekler içinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

"Cumhuriyet döneminde, Üniversite Kütüphanesi adı altında yeni bir araştırma kütüphanesi türü ortaya çıkmıştır. 1924 yılında Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi, 1925 yılında İstanbul Üniversitesi kütüphanesi kurulmuştur".⁸⁸ Daha sonraları bu kütüphaneleri, fakülte, bölüm, seminer ve enstitü kütüphanelerinin kurulması izlemiştir. 1925 yılında üniversite dışında, ayrı bir kuruluş olan Türk Tarih Kurumu kütüphanesi, 1932'de Türk Dil Kurumu kütüphanesi Üniversitelere yardımcı araştırma kütüphaneleri olarak kurulmuşlardır. Resmi daire kütüphanelerinde gördüğümüz gibi 1920 yıllarında kurulmaya başlayan Üniversite Araştırma kütüphanelerinin gelişim hızı da, bütçe darlığı ve gereken önemin yeterince verilmemesinden ötürü son yıllarda oldukça azalma göstermiştir. Bugün için bu kütüphaneler güncel bilgileri elde etme olanağından yoksundurlar.

Bütün bu sorunları ve eksiklikleri gidermek amacıyla olsa gerek", son yıllarda mevcut 27 Üniversitenin kütüphanesindeki kaynak israfını asgariye indirmek, özellikle yeni kurulmuş ve çeşitli nedenlerle gelişmemiş üniversitelerdeki öğretim ve araştırma elemanlarına çağdaş hizmet sunmak, üniversite kütüphanelerinin çeşitli sorunlarına çözüm getirmek veya önderlik etmek amacıyla Yüksek Öğrenim Kurulu tarafından 1983 ve 1984 yılları içinde kurulması planlanan Yüksek Öğretim Dökümantasyon Merkezi'nin kuruluşu gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu merkez, ilk yıllar için 7500 bilimsel yabancı yayına, daha sonraki yıllarda 15.000 yabancı yayına abone olmayı hedef almıştır. Herhangi bir dergideki

(88) ALPAY, Meral: Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması (I). İstanbul, 1976. s. 71.

makaleye ihtiyaç duyan bir bilim adamı, bu dokümantasyon merkezinden bir makaleyi anında faksimile fotokopi yapan aletler sayesinde çok kısa zamanda temin edecektir. Zengin bir başvurma koleksiyonu oluşturulacak ve enformasyon hizmeti sunulacaktır. Tercüme bürosu sayesinde çeşitli dillerdeki makaleler Türkçeye çevrilecektir. Çeşitli kütüphane işlemlerinin bilgisayarla gerçekleştirilmesi ve bilgisayar teyplerine abone olmak yoluyla en son yayınların bibliyografyalarını elde etmek mümkün olacaktır. Kütüphanenin diğer bir görevi de bütün üniversite kütüphanelerine danışmanlık yapmak ve mevcut üniversite kütüphanelerindeki kitap ve süreli yayınların toplu kataloğunu hazırlamak olacaktır.⁸⁹

Halk kütüphanelerini incelediğimizde ise, "Cumhuriyetin ilk yıllarında halk kütüphanesi kavramının varolduğu, fakat hiçbir kütüphanenin bu adı kullanmadığı, görülüyordu. Bu devrin halk kütüphaneleri, halk evleri ve halk odalarıydı."⁹⁰ Bugün içinse Türkiye'de bulunan Halk kütüphanelerinin sayısı 750'ye yükselmiştir. Bu kütüphaneleri kurma ve geliştirme görevi devlete aittir. "Ancak, Türkiye'de ne Halk, ne Üniversite, ne de Resmi Daire kütüphaneleri için bir kanun vardır. Kanunu olan tek kütüphane Ankara'daki Milli Kütüphane'dir."⁹¹ Bütün bu kütüphanelerin henüz bir kanuna sahip olamamaları, gelişimlerini bir noktada engellemektedir. Halk kütüphaneleri ise hem yeni yeni gelişmeye ve sorunlarını çözmeye uğraşırken ve geniş bir halk kitlesine hizmet verirken, hem de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kendi içinde, endüstri kesimine hizmet verebilecek bölümler kurma olanağını elde edememiştir. Bunun dışında böyle yoğun

(89) TUNCER, Nilüfer: "Üniversite Kütüphanelerinin Merkezileştirilmesi Konusunda Yüksek Öğretim Kurulunun Görüşü ve Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi." T.K.D.B. 1983, Cilt XXXII, Sayı 2, Ankara, 1983, s. 71.

(90) ALPAY, Meral: Aynı Eser. s. 73.

(91) ALPAY, Meral: "Halk Kütüphanesi Kanunu Gerekli mi?" (II) T.K.D.B. Cilt: XXIV, Sayı: 4. Ankara, 1975. s. 291.

bir çalışmayı karşılayacak bütçeye, koleksiyona ve meslek elemanına sahip değildir.

Yine kronolojik olarak Türkiye'de Sanayi ve Ticaret dünyasında hizmet veren kütüphanelere bir göz attığımızda, İstanbul Ticaret Odası Kütüphanesinin tarihinin 1890'lı yıllara kadar indiğini görmekteyiz. Fakat, bu kütüphane esas işlevini görmeye cumhuriyetin kuruluşundan sonra başlamıştır. 1950 yıllarında Sınai Kalkınma Bankası'nın kütüphanesi kurulmuştur. Kütüphanenin, son yıllarda ihracata dönük konulara yönelmesiyle değişime ve gelişime uğradığını Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi olarak yeniden düzenlendiğini görmekteyiz. 1952 yılında İstanbul Sanayi Odası kütüphanesi kurulmuştur. Aynı yıl içinde Eczacıbaşı İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş. kütüphanesinin kurulduğunu görmekteyiz. Hukuk konularında bilgi veren ve bir Baro kütüphanesi olan İstanbul Barosu Kütüphanesi 1956 yılında kurulmuştur. Cumhuriyet ve Milliyet Gazetesi'nin kütüphanesi ve arşivinin 1970'den sonraki yıllar içinde kurulduğu saptanmıştır. Diğer gazete kütüphaneleri bu sırayı takip etmiştir.

1972 yılında Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Kütüphanesi kuruluyor ve 1979 yılında enformasyon birimi çalışmalarına başlıyor. Bugün için sanayiye en etkin enformasyon hizmeti veren ve sürekli gelişim içinde bulunan (Fabrika Kütüphaneleri içinde) enformasyon merkezlerinden biridir.

Ortaya çıkan tablo şunu gösteriyor ki endüstriye hizmet veren bazı kütüphaneler yaklaşık olarak 1950 yıllarında kurulmaya başlamıştır. Buna rağmen gelişimlerini, ancak daha sonraki yıllarda, yaklaşık 1970'lerde gerçekleştirebilmişlerdir. Bu kütüphaneler endüstri dünyasında hemen her alanda, gereksinimlere göre, birer birer kurulmuşlardır.

"Cumhuriyetin ilk yıllarında daha henüz büyük bir okuyucu ve araştırmacı kitlesi yok iken, kütüphaneler sığındıkları binalarda yeni yeni örgütlenirken ve kütüphanelerin amaçlarına uygun karakter ayrılıkları henüz belirginleşmeye başlarken, aralarında planlayıcı ve örgütleyici ortak bir kurulun bulunmayışı, Türkiye'de bulunan tüm kütüphanelerin birlikte gelişmesinin planlanamaması nedenidir."⁹² Sayılan tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye'de başta Resmi daire kütüphaneleri olmak üzere, üniversite araştırma kütüphaneleri, halk kütüphaneleri ve endüstri-ticaret kütüphaneleri arasında resmi olarak bilgi alışverişi ve işbirliği çalışmaları yok denecek kadar azdır. Aralarında bilgi alışverişinin hiç olmadığı veya çok az olduğu bu kütüphaneler birbirlerinden kopuk ve her biri kendi olanakları içersinde hizmet vermektedir.

Milli Kütüphanenin (1948-50) ve ona bağlı olarak çalışan Bibliyografya Enstitüsü'nün (1953) önümüzdeki yıllarda TÜRDOK ve YÖK Dokümantasyon Merkezi ile ortak çalışma ağı içinde Türkiye çapında bilgilendirme ve belgelendirme hizmeti etkinliklerini arttırabileceği düşünülebilir.⁹³ Böyle bir işbirliği sanayi kesiminin bilgi ihtiyacını, yerel kütüphane kaynaklarından yararlanarak çözme olanağını da beraberinde getirebilir.

Türkiye'de araştırma, geliştirme çalışmaları yalnız üniversitelerde değil, endüstri ve ticaret kuruluşlarında da yürütülmektedir. Özel araştırma kütüphaneleri ile Bilgi ve Belge merkezleri gerek eski gerekse yeni ve güncel bilgi

(92) ALPAY, Meral: Aynı Eser (I). s. 81.

(93) Türkiye'de, kütüphanelerde bilgisayar uygulamaları başladığı ve bu uygulamaları koordine eden programlar tartışıldığı için (Türkiye'de Kütüphanecilik Alanında Bilgisayar Uygulamaları I. Sempozyumu, İstanbul 7-9 Mayıs 1984 Sonuç Raporu, İstanbul, 1985) adı geçen merkezlerin de koordinasyonunun gereği akla gelmektedir.

için genel nitelikte koleksiyon oluşturan büyük kütüphanelere de ihtiyaç duyabilirler. Nitekim üniversite merkez kütüphaneleri ile derleme nüshası olan kütüphaneler özel araştırma yapan uzmanlara da hizmet vermektedir. Buna karşılık üniversitede araştırma yapan bir okur, TÜRDOK'tan da yararlanmaktadır. Durum böyle olunca kütüphaneler arasında bilgi ve belge alışverişi için yönü, kuralları ve yolu belirlenmiş bir ağ oluşturma gereği Türkiye için de söz konusudur. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nin, Endüstri ve Ticaret alanında yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bilgi ihtiyacını karşıladığı bilinmektedir. Aynı durum bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi, eski adıyla Güzel Sanatlar Akademisi Kütüphanesi için de söz konusudur.

Yeni kurulan üniversitelerde yararlandırma hizmeti açısından kütüphaneler yetersiz kaldığında ise halk kütüphaneleri devreye girmektedir. Birkaç ay önce Edirne Halk Kütüphanesi Müdürü Özlem Ağırgan ile yapılan görüşmede Edirne Halk Kütüphanesi'nin Edirne ve çevresi ile ilgili yayınlardan oluşan zengin bir koleksiyonunun üniversitedeki araştırmacılar tarafından -özellikle fotokopi yoluyla- kullanıldığı saptanmıştır. Bu hizmetin daha da artacağı dikkate alınarak "Edirne ile ilgili yayınlar Bibliyografyası" hazırlanmakta, bir an önce basıma sunulmak istenmektedir.

İzmir'deki Milli Kütüphane de derleme yayınları alan bir merkez olarak üniversitede çalışan araştırmacılar için önemli bir kütüphanedir. Bu tür kütüphanelerin üniversite dışından gelen okurlarına, ihtiyaç duyulduğunda üniversite içindeki kütüphanelerden de yararlanma olanağı sağlanırsa, kütüphaneler arasında kitap, makale hatta bilgi alışverişi için gerekli ağı kurma işi daha da kolaylaşabilir.

Konumuz gereği İstanbul'a bağlı kalmak durumunda oluşumuz, sanayi ve ticaret alanında İzmir-Bursa-Adana gibi illerdeki özel ve genel kütüphane koleksiyonlarına ilişkin bilgi sınırını daha fazla geliştirmek yerine, konunun önemini ve kapsamını vurgulamak için burada değinmeyi uygun bulduk. İstanbul içinde seğtiğimiz iki örnek (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.ř., Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi, Türkiye şişe ve Cam Fabrikaları A.ř. Belge ve Bilgi Merkezi), hem konu ile yakından ilgili olduğu, hem kütüphaneye - belgelendirme - bilgilendirme hizmetlerini bir arada vermeye çalıştığı, hem de meslek eğitimi görmüş bir kütüphaneci tarafından yönetildiği için, Türkiye'deki gelişmeyi yansıtması bakımından buraya alınmıştır.

Bu örneklerle ilgili olarak verilen bilgiler, yerinde yapılan gözlem, inceleme ve özellikle soruşturma sonucunda elde edilerek buraya alınmıştır. Bu bilgilere "İstanbul Kütüphaneleri" adlı kitaptaki bilgiler de eklenmiştir.

3.2. TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI A.Ş. EKONOMİK VE TEKNİK DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., ihracata dönük yatırım projelerini kredileriyle finanse etmek ve daha önce finanse edilmiş pek çok sınai kuruluşun, sağlam bir mali yapıya kavuşmasını sağlamak için ve krediler ve iştirak faaliyetleri yardımıyla desteklemek görevini üstlenmiştir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Kütüphanesi 1950 yıllarında kurulmuştur. Fakat kütüphane, daha sonra, özellikle son yıllarda, ihracata dönük bir merkez olmak üzere Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi adı altında yeniden örgütlenmiştir. Banka binası içinde kendisine ayrılan yaklaşık 70 m² lik bir alanda yer almaktadır.

Çoğunluğunu banka içinde çalışan uzmanların oluşturduğu bir yararlanıcı kitlesine hizmet vermektedir. Ayrıca banka dışından yararlanmak isteyen kişilere ve araştırmacılara da açık bir kütüphanedir. Banka personeline sadece kitaplar bir ay süre ile ödünç verilmektedir. Banka dışından yararlanmak isteyen kimselere kitap dışarıya ödünç verilmemektedir.

Dermesinin 6000 kadarını teknik, ekonomik, istatistik ve bankacılık konularından oluşan kitaplar meydana getirmektedir. Süreli yayınların sayıları sürekli değişmektedir. Yayınların dili genel olarak Türkçe ve İngilizcedir. Zengin bir başvurma dermesine sahiptir, bunlar, Kompasslar - Sözlükler - Bibliyografyalar - Ansiklopediler ve Yıllıklardır. Başvurma dermesinin önemli bir bölümünü oluşturan istatistik yayınlardan ise, yurt içinde Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yayınları, yurt dışında ise UN (United Nations), OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), EEC

(European Economic Communities) gibi merkezler kanalıyla sağlanan istatistiksel yayınlar bulunmaktadır. Bu istatistiklerin çoğunluğu kitap halinde olmakla birlikte, bazıları, özellikle EEC ve ITC (International Trade Centre) gibi merkezlerin istatistikleri mikro fiş halinde temin edilmiştir. ANKA ve IKA gibi iktisadi haber bültenleri de koleksiyonda yer almaktadır. 1950 yılından itibaren başlanan "Resmi Gazete" koleksiyonu vardır. Resmi Gazeteler 6.11.1983 tarihinden itibaren bir uzman tarafından, konu başlıkları altında düzenlenerek, yararlanılmaya sunulmuştur. Bu çalışma günlük föyler şeklinde yapılmakta ve bilgisayara verilmektedir. 1 yıllık süreyi kapsayan "Resmi Gazete Fihristi" yayınlanmıştır. Günlük yerli ve yabancı gazetelerin taranması ve buna benzer diğer yayınlardan da yararlanarak "Bilgi Dosyaları" oluşturulmuştur. Bu bilgi dosyaları, ürün-ülke ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmaktadır. Hizmete Özel yayınlar arasında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) yayınları, fizibilite ve faaliyet raporları ve özel çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalar bir yıllık süreyi kapsayacak biçimde yayınlanmaktadır. Sektör araştırmaları Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmakta, banka içinde ve dışında çeşitli kuruluşlara gönderilmektedir. Kütüphaneye gelen yayınlar, aylık (ayın 15'inden 15'ine kadar) yeni gelenler listesi şeklinde duyurulmaktadır.

Kütüphanenin katalogları şu şekilde düzenlenmiştir:

1) Giriş Kataloğu vardır. Kitapların giriş sıralarına göre düzenlenmiştir. (Aksesyon listesi)

2) Alfabetik Katalog

a. Yazar adı

b. Kitap adına göre düzenlenmiştir

3) Konu Kataloğu için önceleri Dewey sistemi kullanılmaktaydı. Fakat daha sonraları yapılan bir değişiklikle SITC (Standard International Trade Classification) ve ITC (International Trade Centre) sistemleri kullanılmaktadır. Ürünler (product) United Nations (UN), Standard International Trade Classification'daki sınıflamaya göre düzenlenmiştir. Fonksiyon ve ülke sınıflaması ise ITC'nin "Trade Information Classification" yayınından yararlanarak yapılmaktadır.

4) Sözlük Katalog Konu başlıkları, anahtar sözcük dediğimiz Keyword'lara göre düzenlenmiştir. Bunun için de OECD'nin "Macrothesaurus" isimli thesaurusundan yararlanılmaktadır. Dili İngilizcedir. Bunun yanı sıra abstraklama çalışmaları yapılmaktadır.

Genel olarak Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi, gelen talepleri kendi koşullarında yeterince karşılayabilecek durumdadır. Kendi olanakları yetersiz kaldığı nadir durumlarda ise, yurt içinde Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İGEME ve Devlet Planlama Teşkilatı Kütüphaneleri veya dokümantasyon merkezlerinden yararlanmaktadırlar. Ayrıca, Amerikan ve İngiliz Kültür Merkezi Kütüphanelerinden bilgi sağlamaktadırlar. Yurt dışında ise, UNIDO, ITC, OECD gibi kuruluşların kütüphanelerinden hem yayın temin edilmekte hem de diğer konularda bilgi alış-verişi yapılmaktadır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon merkezi, kuruluşunun ilk yıllarında, banka çevresince yeterince kavranamamasına rağmen, daha sonraki yıllarda benimsenen ve oldukça sık başvurulmuş bir merkez olma özelliğini göstermiştir. Biri ekonomist diğeri kütüphanecilik eğitimi görmüş iki kişilik personel ile çalışmaya baş-

layan merkezde, bugün yine 1 kütüphaneci, 1 ekonomist ve 2 lise mezunundan oluşan 4 kişilik bir kadro görev yapmaktadır. Kütüphanede bilgisayara geçme çalışmalarının alt yapısı tamamlanmış durumdadır, tahminen 1986 yılında bu çalışmaların gerçekleşmesi planlanmıştır. Aynı zamanda kütüphanenin birkaç sene içinde yeni yapılan ve şimdiki yerinin iki katı olarak düşünülen yeni binaya geçme durumu söz konusudur.

Kütüphanede, 1 fotokopi makinası, 2 mikrofiş okuma makinası, 1 mikrofiş okuma-basma makinası, mini teksir makinası, iki daktilo ve mikro fişe çekme seti bulunmaktadır. Kütüphane hemen her türlü harcamasına cevap verecek bir bütçeye sahiptir. Bütçe kısıtlamasına gidilmeksizin, hemen seçilen her kaynağı kolaylıkla satın almaktadır. Güncelliğini yitiren yayınlar depoda tutulmaktadır.

3.3. TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.

BELGE VE BİLGİ MERKEZİ

1972 yılında Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Teknik Araştırmalar Müdürlüğüne bağlı bir kütüphane kuruluyor. 1979 yılında ise Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü'ne bağlı olarak enformasyon birimi oluşturma çalışmalarına başlanıyor. 1982 yılının Haziran ayından itibaren Belge ve Bilgi Merkezi adı altında görev yapmaya başlıyor. Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğüne bağlı olan bu Belge ve Bilgi Merkezi, ekonomik araştırmalar, planlamacılar, pazarlamacılar, teknik proje grubu elemanlarına, dolaylı olarak ise araştırma-geliştirme bölümüne hizmet vermektedir. Merkez, bir yıl içinde çeşitli kesimlerden gelen yaklaşık 250 soruya cevap vermektedir. Soruların % 35'i planlama müdürlüğü tarafından sorulmaktadır, % 12'si işletmeye bağlı fabrikalardan, % 2'si ise şirket dışından sorulmaktadır. Konular genellikle cam teknolojisi, dünya ticareti ve iç pazar araştırmalarını kapsamaktadır.

Dermenin 7000 kadarını kitaplar oluşturmaktadır. 300-320 kadar süreli yayın izlenmektedir. 100 kadar da istatistiksel bilgiler veren süreli yayınların miktarı tutmaktadır. Bir sözlük katalog mevcuttur. Konu başlıkları UNESCO Thesaurus'undan yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu thesaurusun yetersiz kaldığı zamanlarda, konu başlıkları kendi koşullarına göre değerlendirilmektedir. Konusal yerleştirme U.D.C. sistemine göre yapılmaktadır. Ayrıca, resmi gazete dizini ve bilgi biriktirme formlarına sahiptir. Son yıllar içinde yapılan en önemli çalışma, bilgisayara yüklenen Makale Indexi Kataloğu çalışmasıdır.

Belge ve Bilgi Merkezinin verdiği hizmetler içinde, ilk olarak, ekonomi ile ilgili ve fabrikalardan gelen hammadde fiyatlarıyla ilgili istatistiklerin toplanmasıyla elde edilen grafik çıkarma işini sayabiliriz. İkincisi, günlük gazetelerin taranması yoluyla günlük bültenler yayınlanması, bunun yanısıra süreli yayınların da taranmasıyla sağlanan haftalık bültenlerin yayınlanmasıdır. Gazete kütüphaneleri de dahil olmak üzere cam sanayii ile ilgili ve dünyadaki rakip firmaları hakkında her çeşit bilgiyi toplamaktadır.

Belge ve Bilgi Merkezinin bilgiyi topladığı en etken yollardan birisi yayın tarama yoludur. Yayın tarama dışında, yıllık faaliyet raporlarının değiş-tokuş yapılması ile de bilgi elde edilebilmektedir. Yurt dışında bulunan Ticaret Ateşeliği kanalıyla, telefon ve telex görüşmeleri yoluyla ve kişisel görüşmelerle elde edilen bilgiler, toplanıp, düzenlenerek ilgili kişilere iletilmektedir.

Belge ve Bilgi Merkezi, özellikle üniversite kütüphanelerinden ve derleme kütüphanelerinden yararlanmaktadır. Yararlandığı Üniversite Kütüphanesine Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesini örnek olarak gösterebiliriz. Olanakları elverdiği ölçüde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kütüphanesinden yararlanmaktadır. Bunun dışında, Devlet İstatistik Enstitüsü, UNESCO ve ekonomik konularda UNESCO'nun yan kolu sayılan UNIDO'dan paralı ya da parasız yayın sağlayabilmektedir. Ankara'da AET (Avrupa Ekonomik İşbirliği Topluluğu) Kütüphanesi, Birleşmiş Milletler Kütüphanesi ve TÜBİTAK'ın TÜRDOK'undan yararlanmaktadır.

Merkez, şirket içine ve şirket dışına hizmet vermektedir. Şirket içinde her türlü ödünç verme, fotokopi hizmeti ve sorulan sorulara yanıt verme gerçekleştiriliyor. Şirket dışındakilere ödünç verme hizmeti yapılamıyor. Sadece foto-

kopi hizmeti ve sorulan soruya olanaklar dahilinde cevap veriliyor.

Kütüphane için son günlerde yapılan en yeni çalışma, 25 şirketten oluşan bu holdingin, tüm şirketlerinde hazırlanan, üretim rapor ve araştırmalarını bir merkezde toplamak düşüncesiyle bir derleme kütüphanesi meydana getirmek şeklindedir. Henüz tam anlamıyla gerçekleşmemiştir, çalışmalar devam etmektedir.

Belge-Bilgi Merkezi'nde çalışan personel başlangıçta 3 kişi iken bugün sayı 16'ya yükselmiştir. Şu anda merkezde 4 konu uzmanı, 3 kütüphaneci, 1 kütüphane şefi olmak üzere 8 kişi çalışmaktadır. Kütüphaneye bağlı arşivde ise 1 arşiv şefi, 2 dokümantalist arşivci, 1 arşiv memuru, 2 kişi daktilo olarak çalışmaktadır. Eski cam eserlerinden oluşan bir de müzesi bulunmaktadır. Müzede ise sanat tarihi konusunda eğitim görmüş bir kişi görevlidir.

Çalışma alanı, kişi başına 5 m² lik bir alan düşecek şekilde hesaplanmıştır. Merkez, şirkette çalışanların, büyük ölçüde danışma yeri olarak düşünüldüğü için, okuyucu odası küçüktür.

Belge ve Bilgi Merkezi için, yıllık yaklaşık 16 milyon ₺ sadece yayın satın almak amacıyla ayrılmıştır. Bu miktarın 3/2'si süreli yayın için, 3/1 kitap için harcanmak üzere planlanmıştır. Personel ve diğer giderler için kesin olarak bir miktar saptanmış değildir. Kırtasiye, haberleşme ve diğer harcamalar için hiçbir kısıntıya gidilmemektedir.

Her iki kütüphanenin de ortak yanları:

Aynı banka kuruluşunun içinde yer almalarıdır. Bilindiği gibi bankalar para ticareti yapan kuruluşlardır. Gerek kendilerinin gerekse sanayi ve ticaret yatırımlarının sürekli ve düzenli kâr etmeleri gereği, bu kuruluşların ortaya çıkış nedenidir.

Her ikisi de özel sektör niteliğindedir. Bunun için de sanayi ve ticaret alanında devletin verdiği "teşvik" kredilerinden yararlanabilmektedir.

Bu iki önemli benzerlik, her iki kütüphanenin de parasal sıkıntılarının olmaması sonucunu doğurur. Her iki kütüphane de gerek personel, gerek yayın, gerekse araç-gereç konusunda parasal olanaksızlıklar gözlenmemiştir. Amaç ihtiyaç duyulan bilginin hemen ele geçirilmesi olduğu için, bu hemen ele geçirilen bilgi ile daha çok kâr sağlanacağı için bilginin elde edilmesinde parasal olanaksızlık ortadan kaldırılmıştır.

Sağlanmış bilginin ve belgenin işlenmesi konusunda her iki kütüphane de vermekte oldukları hizmetin niteliğini, niceliğini, hızını arttırmak üzere bilgisayar desteğine yönelmiş, hatta Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezi, makale dizinini bilgisayara yüklemeye başlamıştır.

Bütçe sorunu olmayınca personel ve dermeyi geliştirme sorun olmaktan çıkmakta, okur ihtiyacına yönelik, personel ve derme geliştirme planlı ve düzenli bir şekilde sürdürülmektedir.

Her iki kütüphanenin de okuma salonunun büyük olmaması doğaldır. Okur, acele bilgi alıp işine ya da görevine dönmekte, okuyacağı yayını kendi iş yerinde de okuyabilmektedir.

Dikkati çeken önemli bir olgu da bir iki kütüphanede girişilen "okur profili" oluşturma işinin yarım kalmasıdır. Nedenlerini saptamakta güçlük çektiğim bu yarım kalma için gösterilen neden, işin düzenli bir şekilde, ısrarla kontrol edilmeyişidir.

Her iki kütüphanede de verdikleri hizmet konusu farklı olsa bile, kendi dermeleri dışında başka kütüphaneleden yararlandıkları görülmektedir. Birbirleri arasında işbirliği vardır. Üniversite kütüphanelerini, derleme nüshası olan kütüphaneleri, İhracatı Geliştirme Merkezi Kütüphanesi'ni (Ankara), TÜRDOK (Gebze-Ankara) ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kütüphanesini yurt içinde, UNESCO, UNIDO ve benzeri uluslararası örgütlerin Belge ve Bilgi Merkezlerini de yurt dışında sağlanmış bağlantılarla kullanabilmektedirler.

Her iki kütüphane de yararlandırma hizmetinde şirket içinde bir sınırlama yapmamıştır. Ancak aynı dergiyi izleyen birkaç okuru sıraya koyarak yararlanma süresini sınırlamaktadırlar. Bu sınırlama son sayılar için söz konusu olmaktadır. Şirket dışında yararlandırmada ise daha çok basılarak yayınlanmış olan eserlerden fotokopi yoluyla yararlandırma yapılmaktadır. Ancak fotokopi ücreti piyasaya oranla çok yüksektir.

Her iki kütüphanede de kütüphanecilik öğrenimi görmüş eleman, konu uzmanı ve lise mezunu yardımcıları çalışmaktadır. Bilgi ihtiyacını kavrama, bu ihtiyacı karşılamak

üzere derme oluşturma, bilgi sağlama ve yararlandırma hizmetlerinde ortaya çıkan sorunların anlaşılması bu nedenle daha da kolaylaşmaktadır.

S O N U Ç

Özel araştırma kütüphaneleri arasında yer alan endüstri ve ticaret kütüphanelerinin kendine özgü hizmet özelliklerini belirten araştırmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan, özellikle 1970'lerden sonra artmaya başlamış Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere dışında diğer Avrupa ülkeleri, Sovyetler Birliği ve Japonya'da da, bu konuda yayınlanan yazılar Library Literature'da yer almaya başlamıştır.

Endüstri (sanayi) ve ticaret kütüphanelerinin tarihçesi ile ilgili olarak yaptığım araştırmada, bu kütüphane türünün ülkemizde Cumhuriyet kurulduktan sonra, toplumsal örgütlerin çalışmaları gerçekleşip fabrikalar, bankalar, ticaret odaları işler duruma geldikten sonra, kütüphanelerde işlerlik kazanmaya başladığı gözlenmektedir. Türkiye'de bu alana girebilecek en eski örnekler arasında Ticaret Odası'nın kütüphanesi (1890), Cumhuriyetin kuruluşundan önceye rastlamaktadır. Ancak bu kütüphane örneklerimiz arasında yer almadığı için, bu kütüphanenin Cumhuriyet kuruluncaya kadar ve kurulduktan sonra nasıl bir gelişme gösterdiği, kısımca yapılması gereken önemli bir araştırma konusu olacaktır.

Türkiye'de endüstri ve ticaret kütüphaneleri hem özel sektör hem de kamu kesiminde bulunmaktadır. Devlete ait sanayi ve ticaret kuruluşlarının saptanması, bunların belli bakış açılarına göre incelenip geçmişlerinin ve bu günkü durumlarının da belirlenmesi, geleceklerinin aydınlatılabilmesi, gelişmelerinin planlanması açısından önemli görülebilecek bir başka araştırma konusu olabilir.

Konu ile ilgili olarak bu araştırmada verebildiğim yazılı kaynaklara dayalı kuramsal bilgi yanında, incelediğim iki örnek, özel sektör kesiminde hizmet vermektedir.

Bilindiği gibi özel sektörde çalışan, endüstri (sanayi) ve ticaret dünyasına hizmet veren kütüphanelerin bağlı olduğu işletmelerin tümü kâr sağlamak amacıyla kurulmuştur. İşletmeleri yöneten kişilerin de yönetirken tek istedikleri şirketlerine kâr sağlamaktır. Bunun için, etkin bir yönetime sahip olmak etkin bilgiye gereksinim duymayı beraberinde getirir. Bu bilgi, her türlü yazılı, basılı, görsel, işitsel çeşitli kaynaklardan yararlanılarak elde edilen, işletmenin yöneldiği konu alanlarında, ona kazanç sağlayacak, çabuk ve kolay elde edilebilirliği ile zaman kazandıracak nitelikte olma özelliğini taşımalıdır.

Hem endüstri ve ticaret dünyasına hizmet veren işletmelerin boyutlarının gelişmesi ve yapılarının karmaşık bir hal almasından, hem de bilgi elde etmek için kullanılan belgelerin bir araya gelmesi ve yığılmasından ötürü, şirket içinde bir kütüphane kurma gereği doğar. Bilgi ve belgelerin sayıları henüz az iken kontrol etmesi kolaydır ve işletme içinde herhangi bir görevde çalışan kişinin yapabileceği veya üstesinden gelebileceği boyutlardadır. Fakat, daha sonra yayınların artması ve dermenin alışılmış yayınlar dışında, her çeşit raporlar, patentler, prospektüsler, bilgi fişleri, şirket dosyaları ile çeşitlenmesi sonucunda, bu işlerle özel olarak uğraşacak olan, kütüphanecilik alanında eğitim görmüş bir kişinin varlığına gereksine duyulur. Böylece şirket içinde ayrı bir bölüm olarak kütüphanenin kurulması ve bu belgeleri düzenleyecek, istenilen bilgiyi işleyerek hazır hale getirip sunacak kütüphanecinin çalışması kaçınılmaz hale gelir.

Endüstri ve ticaret dünyasına hizmet veren kütüphaneler verdikleri hizmet ve dermelerin içeriği bakımından alışlagelmiş kütüphanelerden farklılık gösterirler. Bu farklılık bağlı bulundukları kurumun yapısına göre de oluşur. Endüstri kütüphanelerinin en önemli özelliklerinden birisi, bağlı bulunduğu işletmenin istediği ve işine yarayan konularda bilgi ve belge toplamasıdır. Bilgiler genellikle günceldir. Bazı bilgilerin zaman aşımına uğraması o bilgileri yararsız bir hale getirir. Bu nedenle, kısa öz ve çabuk ulaştırılan bilgi olması ve kullanan kişinin doğru karar vermesini sağlayan bilgi olması önemlidir.

Bu kütüphanelerin ikinci önemli özelliği, hizmet verdiği kuruluşun çalışanlarına ve kütüphaneden yararlanmak isteyen kesime, onların gelmesini beklemeyen, kendisinin hizmeti onların ayağına götürmesidir. Bu da çeşitli yayın bilgisi veren bültenler, seçilmiş bilgi bültenleri vs. gibi yayınları yapıp dağıtmakla gerçekleşir. Ayrıca, kısa zaman içinde öğrenilmek istenen soruların cevabı, telefon, telex gibi araçlar vasıtasıyla yine kısa sürede verilir, böylece bir anlamda danışma hizmetini yerine getirir. Bu özelliklerinden dolayı da endüstri kütüphaneleri, klasik kütüphanelerin yaptığı hizmetin dışına çıkarak bir belge ve bilgi merkezi durumuna gelir. Yararlanıcıyı tanıyıp isteklerini değerlendirmek, bilgiyi, bu istekler doğrultusunda düzenlemek ve sunmak gereği, bu merkezlerde çalışan kütüphanecilerin de görevlerini daha aktif bir hale getirmiş ve bu kişilere birer araştırmacı niteliği kazandırmıştır.

Türkiye'de endüstri ve ticaret kütüphaneleri olarak iki örneğini tezimizde incelediğimiz Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Teknik Dokümantasyon Merkezi ve Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezi

görmekteyiz. Ayrıca, tezimizde ayrıntılarına inemediğimiz Sanayi Odası Kütüphanesi, Ticaret Odası Kütüphanesi, Marmara Bilimsel Araştırma Merkezi Kütüphanesi, vs. gibi pek çok örnek de bulunmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşunun ilk otuz yılı içinde, özel kütüphanelerin önemli bir bölümünü oluşturan resmi daire kütüphaneleri, üniversite, halk kütüphaneleri gibi diğer türdeki kütüphanelerin kurulduğu görülür. Endüstri ve sanayi kesimine hizmet veren kütüphanelerin 1950-60'lı yıllarda kurulmaya başladığı, fakat 1970'li yıllardan sonra güncel koşullara göre yeniden düzenlendiği de görülmektedir.

Bilimsel araştırma yapan kuruluşlar olarak bildiğimiz Üniversite kütüphaneleri ve diğer kurumlara bağlı araştırma kütüphaneleri genelde kendi içlerine dönük bir çalışma benimsemişlerdir. Derleme nüshası alan kütüphaneler ve halk kütüphaneleri endüstriye yönelik konularda özel derme geliştirecek yönde danışma bölümleri kuramamışlardır. Bütün bunlara mali olanaksızlıklar da eklenince bu kütüphanelerden yararlanma çok az düzeyde olmaktadır. Araştırma yapan üniversite kurumlarında yapılan çalışmalar yeterince verimli olmayınca, özel kesimin kendi içinde araştırma ve geliştirme olayı önem kazanmaktadır. Böylece özel kesimin bizzat kendisi araştırma ve geliştirme çalışmaları içersine girmektedir. Bütün bu nedenler yüzünden, Türkiye'de sanayi ve ticaretin gelişmeye başladığı 1960'lı yıllarda, daha önce proto tiplerine rastlayamadığımız endüstri kütüphaneleri doğrudan kurulmuştur. Ancak, bu kütüphanelerin bazıları, klasik kütüphanelerin yaptığı hizmetlerden farklı hizmetler vermeyi amaçladıkları için, yöneticilerinin de istekleri doğrultusunda 1970 ve onu takib eden yıllarda yeniden düzenlenmiş ve isim değiştirmişlerdir. Bazıları ise bu yıllarda, bugünkü şekilleriyle yeni yeni kurulmaya başlamıştır.

Endüstri kütüphanelerinin amaçlarından en önemlisi, araştırmacı ve teknik insan gücünün aradıkları bilgiyi bulmak için harcayacakları zaman kaybını önlemektir. Bunun için de bu merkezlerde çalışan kişiler, yayın sağlamayı yanı sıra, bu yayınlarla ilgili etken bir yayın bilgisi verme görevini üstlenirler. Bunu yaparlarken kullanıcılarını tanıyıp, isteklerini değerlendirmek, bilgiyi bu istekler doğrultusunda düzenlemek ve sunmak gerekçesiyle hareket ederler. Çünkü endüstriyel kütüphaneyi kullanan kişiler genelde kendi alanlarında iyi yetişmiş, deneyimli ve bilgili kişilerdir.

Bu kütüphaneler hizmetlerinden, öncelikle, şirket içinde, çalışan kişileri yararlandırırlar. Şirket içinde çalışanlar için, bir danışma merkezi görevini görürler. Bununla da yetinmeyip, günlük, haftalık bültenler yayınlarlar. Merkeze gelen yayınları listeler halinde duyururlar. Dergi ve gazete her çeşit yayın toplayıp, tarayarak kısa ve seçilmiş bilgileri yayınlarlar. Gelen sorular karşısında, şirket içindeki kaynaklar yetersiz kaldığında diğer kütüphanelerden yararlanırlar. Şirket içinde çalışanlara kısa süreler için ödünç yayın verirler. Fakat dışardan başvuranlar için ödünç verme geçerli değildir. Ancak sözlü olarak bilgi verilir veya fotokopi kanalıyla yararlandırma yapılır.

Bu yararlandırma hizmetlerini gerçekleştirirken, pek fazla sorunla karşılaştıkları söylenemez. Çünkü bu tip kuruluşların kütüphaneye sağladıkları ekonomik olanaklar, pek çok sorunu kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Ancak okurlarının ihtiyaçları değişik dil ve konularda bilgi sağlanmasını, düzenlenip yararlandırılmasını gerektirdiği için bu kütüphanelerde çalışan kütüphaneci ve konu uzmanlarının mesleki bilgi yanında yabancı dil bilgisinin de çeşitli olmasını gerektirir.

Bunun dışında ülke koşullarından kaynaklanan bazı sorunları olabilir. Görebildiğim kadarıyla bu sorunlardan bir tanesi, kendi merkezleri dışında, yurt içindeki diğer kütüphanelerden yararlanırken ortaya çıkmaktadır. Henüz tüm bu kütüphaneler arasında resmi bir işbirliği ağının kurulmamış olması bazı aksaklıklara yol açmaktadır. Bu da istenilen bilginin kendilerine ulaşması sırasında ortaya çıkan zaman kaybıdır. Gelecekte, tüm kütüphaneler arasında ve endüstri kütüphanelerinin kendi aralarında kurulacak resmi bir işbirliği ağının, bu sorunun ortadan kalkmasına yardım edeceği kanısındayım.

Çağın beraberinde getirdiği koşullar gereği ve bilginin güncel ve oldukça çabuk elde edilme isteği, bu kütüphaneleri bilgisayar desteğine gereksinim duyacak hale getirmiştir. Ama bunun için herşeyden önce bir alt yapının oluşmuş olması da önemlidir. İncelediğimiz iki örnekte bu noktanın göz önünde bulundurulduğunu gördük, ama bunun aksi örnekleri görmek de mümkündür. Bu gerçeği göz önünde bulundurmayan kütüphanelere, konu üzerinde biraz daha dikkatlice düşünceleri önerilebilir.

Üretici ve tüketici arasında bir bilgi aktarıcısı olan endüstri kütüphanecisinin, ne yapması gerektiği ve neyin önemli olduğu konularında yoğun bir biçimde düşünmesi önemlidir. Bu kişi kendinden emin olduktan sonra, kütüphaneye ister olumlu ister olumsuz yaklaşan her kişiye, kütüphanenin değerini anlatmalı ve kanıtlamalıdır. Ülkemizde endüstri kütüphaneleri kendi çevreleri dışındaki çevrelerce yeterince tanınmamaktadır. Yaptıkları hizmetleri, hem kendi çevrelerine hem de çevreleri dışına tanıtmak amacıyla, kütüphanenin veya belge bilgi merkezinin hizmetlerini anlatan, kendisini tanıtan renkli broşürler dağıtmaları yararlı bir çalışma olabilir.

Belge ve bilgi merkezlerinin verdikleri hizmetin okur profiline dayanması yerinde bir tutumdur. Ama, gördük ki bazı kütüphanelerde bu yeterince önemsenmemiş veya çalışmaya başlanmış ve yarım kalmış. Belki yılda yaklaşık 250 soruya cevap veren bir merkez için okur profilinin olmaması bir kayıp sayılmaz, ama, sorular yılda milyonlara varan bir yoğunlukta gelmeye başladığında önemli sorunlar belirebilir. Bunu engellemek için henüz başındayken okur profilini düzenli bir şekilde sürdürmek yararlı bir davranıştır.

Türkiye'de pek çok kütüphanede gördüğümüz gibi endüstri kütüphaneleri de, kendilerinde bulunan yayınların tümünü içeren bir katalog yayınlamamıştır. Bazı endüstri kütüphaneleri ise sadece hizmete özel yayınlarını 1 yıllık bölümler halinde yayınlamışlardır. Bunun dışında kayda değer bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Aslında bu çalışma, zaman ve masraf gerektiren bir çalışmadır ve ilk planda bunun yapılmaması endüstri kütüphaneleri için bir kayıp sayılmaz. Fakat, yine gelecek için düşündüğümüzde, bu çalışmanın gerçekleşmesiyle, kütüphaneler arası bir işbirliği ağı kurulurken, endüstri kütüphanelerinin bu ağa katılımları fazla zaman kaybına neden olmadan, kısa zamanda sağlanabilir.

Şüphesiz önümüzdeki yıllarda endüstri kütüphanelerinin sayısı artmaya devam edecektir. Çünkü, Türkiye'de, endüstri ve ticaret kesimi içinde gelişmekte olan özel şirketler ve çeşitli özel kuruluşlar, uygulanan ekonomik ve siyasal politika gereği daha gelişecek ve büyüyeceklerdir. Önceki yıllarda kurulmuş ve bugün artık yerleşmiş şirketler bu görüşü doğrulamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkemizin dış ekonomilere açılması gerçeği bu kuruluşlara daha yeni boyutlar kazandıracaktır. Bu şirketler varlıklarını sürdürmek için hem yurt içinde hem de yurt dışında rakiplerini

tanımak ve piyasaya hakim olmak isteyeceklerdir. Bu istekleri devam ettiği sürece, bilgiye duydukları gereksinim de eksilmeyecek, artacaktır. Sonuç olarak da bünyeleri içinde bir kütüphaneye veya belge-bilgi merkezine gerek duyacak, bununla da kalmayıp bu merkezleri gelişen koşullara göre ayarlayacak ve en yeni tekniklerle donatacaklardır. Bu düşünceler bir dilek olmadan öte çağın gerçeğidir.

KAYNAKÇA

- ALPAY, Meral: "Halk Kütüphanesi Kanunu Gerekli mi?" Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Cilt: XXIV, Sayı: 4, 1975. s. 291.
- ALPAY, Meral: Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1976.
- ALPAY, Meral - ÖZKAN, Safiye: İstanbul Kütüphaneleri, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1982.
- ALPAY, Yurdakul: "Endüstrinin Enformasyon İhtiyacı ve Bir Örnek" TUBITAK TÜRDOK Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Simpozyumu, Ankara, 1983. s. 1.
- ASHWORTH, Wilfred: "Libraries in Industry", LIAISON, 1969, s. 78.
- AYBAŞ, O. Tekin: Dokümantasyon Tarifi ve Tarihi Gelişimi, T.K.D. Yayınları: 3, Ankara, Güven Matbaası, 1971.
- BAYSAL, Jale: Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1982.
- BAYSAL, Jale: Resmi Daire Kütüphaneleri ve Dokümantasyon Merkezleri, Doçentlik Tezi, İstanbul, 1972.
- BENDER, D.R.: "Special Libraries: Their Stake in the Future". Educational Media Yearbook, 1980, s. 33.
- BLOOMFIELD, Masse: "The Industrial Library". California Librarian, Vol. 33, 1972. s. 244.

- CAN, H. - TECER, M.: İşletme Yönetimi. Ankara, Doğan Basım-
evi, 1978.
- CEMALCILAR, I. - BAYAR, D. - AŞKUN, I.C. - ÖZALP, Ş.: İşlet-
mecilik Bilgisi, Eskişehir, E.İ.T.İ.A. Yayını,
1980.
- CHRISTIANSON, E.B.: "Paraprofessional and non Professional
Staff in Special Libraries". Special Libs. Assn.
1973, s. 20.
- CHRISTIANSON, E.B.: "Special Libraries: putting knowledge
to work". Library Trends, Vol. 25, 1976, s. 399.
- CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, Jale
Baysal "Kütüphanecilik maddesi, Cilt: 5, İstanbul,
İletişim Yayınevi, 1983.
- DEĞİŞİK ÜLKELERDE KÜTÜPHANE ÖĞRETİMİ, Haz. Meral
Alpay, Çev. Gülen Olut, İstanbul, 1983.
- DOKÜMANTASYON NEDİR? Haz. Sönmez Taner. TURDOK
Yayınları: 5, Ankara, TBTA Matbaası, 1971.
- ECHELMAN, Shirley: "Toward the New Special Library", Library
Journal, Jan 1, 1976, s. 91.
- HAYAT ANSİKLOPEDİSİ, "Ticaret" maddesi, İstanbul
Hayat Yayınları, 1961.
- JACKSON, E.B. - JACKSON, R.L.: "Characterizing the Industrial
Special Library Universe". Am. Soc. Inf. Sci. J.
Vol. 31, 1980, s. 214.
- KAEGBEIN, Paul: "Bibliotheken Als Spezielle Informations-
systeme." ZfBB, Vol. 20, 1973, s. 425.

KAEGBEIN, Paul: "Literaturerschliessung und Informationsmaterialien in Zentralen Fachbibliotheken und Sonder Sammelgebiets Bibliotheken". Z.Bibl. und Bibliog., Vol. 23., 1976, s. 389.

KALKINMA PLANI I. BEŞ YIL, 1963-1967. Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1963.

KAYA, İsmail: Pazarlama Bilgi Sistemleri, İşletme Fakültesi Yayın No: 153, İstanbul, Güray Matbaası, 1984.

LÂLİK, Ömer: Muhasebe Raporlarının İşletme Yönetimindeki Rolü ve Kullanılması, Ankara, A.İ.T.İ.A. Basımevi, 1969.

LEVİN, J. Ellen: "Establishing a Special Library the first year, Special libraries, 1982, s. 196.

MEYDAN LAROUSSE, "Endüstri, Sanayi" maddesi, Cilt: 7, İstanbul, 1972.

MODERN DOKÜMANTASYON VE ENFORMASYON İŞLEMLERİ, Çev. Berin Yurdadoğ, TUBİTAK TÜRDOK Yayınları, 7 Ankara, TBTA Matbaası, 1972.

ÖZDEMİR, Hikmet: "Bilim Politikası ve Enformasyon", TUBİTAK TÜRDOK Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Simpozyumu, Ankara, 1983, s. 12.

ROSENBERG, Kenyon C.: "Evaluation of an Industrial Library: A simple-minded Technique. Special Libraries, Vol. 60, 1969, s. 635.

RYD, J. Beverly: "Private Sector Special Libraries as Components of the National Program". Special Libraries, Vol. 71, 1980, s. 100.

- SAN, Aysel: Kütüphane İşletmesinde Maliyet Hesaplaması ve Sorunları, Doktora Tezi, İstanbul, 1983.
- SCHUBERT, Peter: "Probleme der Sacherschliessung von Informationsquellen aus der Sicht einer Fachbibliothek" Zentr. Bibl. , Vol. 91, 1977, s. 321..
- STRABLE, E.G.: "Special Libraries", ALA Yearbook the Association, 1976, s. 929.
- TAMER, Sönmez: Uluslararası Enformasyon Sistemleri, TUBİTAK TÜRDOK Yayınları: 416. Ankara, TBTA Matbaası, 1979.
- TOSUN, Kemal: İşletme Yönetimi, İstanbul, Mars Basımevi, 1984.
- TOSUN, Kemal: Yönetim ve Organizasyon (Uygulama ve Politikalar), İ.Ü. İşletme Fakültesi Ders Notları. No: 2, İstanbul, 1985.
- TUNCER, Nilüfer: "Üniversite Kütüphanelerinin Merkezileştirilmesi Konusunda Yüksek Öğretim Kurulunun Görüşü ve Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi" T.K.D.B., Cilt: XXXII, Sayı: 2, Ankara, 1983, s. 71.
- ULUSLARARASI KİTAPLIK İSTATİSTİKLERİ, T.S. 2144. T.S.E. Ankara, 1975.
- ÜLGEN, Hayri: İşletme Yönetiminde Bilgisayarlar, İstanbul Fatih Yayınevi Matbaası, 1980.

KONUYLE İLGİLİ KAYNAKÇA

- AHRENSFELD, J.L.: "For Further Information on Special Libraries", Illinois Libraries, Vol. 62, 1980, pp. 278-82.
- AHRENSFELD, J.L.: "Special Libraries: a guide for management" Sp Libs. assn. 1981, p. 75.
- ARMSTRONG, A.: "Information Centers and Their Uses For business", New Library World, Vol. 74, 1973, pp. 206-209.
- AUSTEN, B.: "Information Needs of Industrial Designers", Art Libraries Journal, Vol. 3, 1978, pp. 5-16.
- BAKEWELL, K.G.B.: Industrial Libraries throughout the World, Pergamon, 1969.
- BALSAMO, L.: "Alle Biblioteche Speciali". Bibliofilia, Vol. 74, No 1, 1972, pp. 123-124.
- BECKER, J. ed.: "Automation Fundamentals for Special Librarians". Drexel Library Quarterly, 1969.
- BLACK, C.W.: "Commercial Libraries", International Library Review, Vol. 5, 1973, pp. 95-98.
- BLACK, C.W.: "Commercial Libraries", International Library Review, Vol. 2, 1970, pp. 485-492.
- BLAGDEN, J.F.: "Management Information Services", ASLIB Proceedings, Vol. 22, 1970, pp. 482-486.
- BLAGDEN, J.F.: "Special Libraries". Library Association Record, Vol. 72, 1970, pp. 351-352. Vol. 73, 1971, pp. 136.

- BLAGDEN, J.F.: "What Makes Special Libraries Special", Library Association Record, Vol. 79, 1977, pp. 545.
- BRODMAN, E.: "Uncertain Trumpet: The Future of Special Libraries [address presented at 1980 AALL Conference]" Law Library Journal, Vol. 73, 1980, pp. 825-830.
- BURROWS, B.C.: "Information Services in Industry: The Future Prospects [with discussion]". ASLIB Proceedings, Vol. 25, 1973, pp. 364-374.
- CAMPBELL, M.J.: Business Information Services; Some Aspects of Structure, Organisation and Problems, Shoe String, Bingley, 1974.
- CHRISTIANSON, E.B. - AHRENSFELD, J.L.: "Toward a better understanding of new special libraries", Sp. Lib., Vol. 71, 1980, pp. 146-153.
- CORBETT, L.: "Problems in using external information services: attitudes of the special library and its users [(with discussion)]", Aslib. Proc., Vol. 24, 1972, pp. 96-110.
- CRONIN, B.: "Special Libraries Today", New Lib. World, Vol. 84, 1983, pp. 142-143.
- CRUM, N.J.: "Resource planning and evaluation in company Libraries". Sci. Tech. News, Vol. 24, 1970, pp. 9-14.
- CURTIS, J. - ABRAM, S.: "Special and corporate Libraries: planning for survival and success". Lib. J., Vol. 40, 1983, pp. 225-228.

- DAVIS, C.H. - DINGLE - CLIFF, S.: "Evidence of OCLC's Potential for Special Libraries and Technical Information Centers". Am. Soc. Ing. Sci. J., Vol. 29, 1978, pp. 255-256.
- DODD, J.B.: "Pay-as-you-go plan satellite Industrial Libraries Using Academic Facilities". Sp. Lib., Vol. 65, 1974, pp. 66-72.
- DODD, J.B.: "Gap in Standards for Special Libraries". Lib. Trends, vol. 31, 1982, pp. 85-91.
- FOSKETT, D.J.: Special Libraries: Definitions, Purposes and Services (in Libraries and the challenge of change), Mansell Inf. 1975.
- GARVIN, D.: "Information Analysis Center and the Library" Sp. Lib., Vol. 62, 1971, pp. 17-23.
- GENSEL, S. - POWERS, A.: "Collection Development and the Special Library", Bkmark, Vol. 41, 1982, pp. 11-15.
- GRAHAM, F.A.: "Industrial Librarian and Universal Bibliographic Control", INSPEL, Vol. 9, No: 1-2, 1974, pp. 16-21.
- GREEN, C.: "Nonprofessional Library workers in the Science Libraries in Industry." Sp. Lib., Vol 61, 1970, pp. 453-459.
- GROSS, J. - TALAVAGE, J.: "Multiple-objective Planning Methodology for Information Service managers." Charts Inf. Processing and Mgt., Vol. 15, No: 3, 1979, pp. 155-167.

CHALM, J. Van: "Development of Special Libraries as an International Phenomenon", Sp. Lib. assn, 1978, p. 626.

Handbook of Special Librarianship and Information work. Ed. 3 y. W. E. Batten. 4th ed. A slib, 1975.

HAVLIK, R.J. - and others: "Special Libraries, Problems and Cooperative Potentials; prepared for the National advisory commission on Libraries. ERIC doc. reproduction Serv. 1967.

HEWITT, V.D.: "Special Libraries", ALA Yearbook, 1979, pp. 272-275.

HEWITT, V.D.: "Special Libraries", ALA Yearbook, 1980. pp. 299-302.

HEWITT, V.D.: "Special Library as a Resource to meet the Needs of Local Communities." Sp. Lib., Vol. 71, 1980, pp. 73-74.

HOUGHTON, B. - PROSSER, C.: "Rationalization of Serial Holdings in Special Libraries", Aslib Proceedings, Vol. 26, 1974, pp. 226-235.

JACKSON, E.B. - JACKSON, R.L.: "Industrial Special Library Universe a 'base line' Study of its Extent and Characteristics", Am. Soc. Inf. Sci. J., Vol. 28, 1977, pp. 135-152.

JACKSON, E.B.: "Special Libraries in 1980 as seen in 1961 and 1978. Sci. Tech. News, Vol. 33, 1979, pp. 32-34.

- JOHNS, A.W.: Special Libraries; development of the concept, their organizations, and their services, Scarecrow 1968.
- JOHNSON, E.M.: "Special Library and Some of its Problems", Sp. Lib., Vol. 6, 1976, pp. 157-61.
- JOHNSTON, J.: "Survey of Construction Industry Libraries", Aslib Proc., Vol. 27, 1975, pp. 401-413.
- KERN, W.: "Neuerbewegung und Bibliotheken" Bibliothekar, Vol. 31, 1977, pp. 464-466.
- KNOX, W.T.: "Special Libraries and NATIS", Sp. Lib. Vol. 67, 1976, pp. 45-8.
- KONJETZICY, K. - PLUET, D.: "Werkbibliotheken, offensichtlich ein hochpolitischer Thema". Buch und Bibl., Vol. 26, 1974, pp. 403-404.
- KUNKEL, B.K. and others: "Use of Computerized Data Bases by Special Libraries", Bkmark, Vol. 36, 1977, pp. 49-54.
- LANDAU, H.B.: "Contract Services in the Special Library: to Make or buy Decision", Sp. Lib., Vol. 64, 1973, pp. 175-80.
- LARSON, S.E.: "Reference and Information Services in Special Libraries", Lib. Trends, Vol. 31, 1983, pp. 475-493.
- LUCAS, C.K.: "Considerations in Planning Special Libraries and Information Centers", Drexel Lib. Q., Vol. 7, 1971, pp. 65-69.

- Mc CORMICK, J.M.: "Special Library Services differing viewpoints from Users and Managers", Special - Librarianship, Scarecrow, 1980, pp. 204-4.
- MALLEY, I.: "Educating the Special Library User", Aslib Proc., Vol. 30, 1978, pp. 365-372.
- MEYER, R.S.: "Library Technician Training Programs and Special Libraries", Sp. Lib., Vol. 59, 1968, pp. 453-456.
- New Special Libraries: a periodic supp to the seventh ed. of Directory of special libraries and information centers, Ed. B.T. Darvay; assoc. S.L. Stanton, Cale, 1982.
- OTTO, F.: "Zentrale Fachbibliotheken in der Bibliotheksplanung", INSPEL, Vol. 11, No: 4, 1976, pp. 157-163.
- RANDALL, G.E.: "Inventory of a Special Library Collection", Sp. Lib., Vol. 63, 1972, pp. 130-134.
- SCARFE, D.: "Future pattern of Information Services for Industry and Commerce", Aslib Proc., Vol. 27, 1975, pp. 80-89.
- SCHWARTZ, J.H.: "Commentary an improving the Image of the Special Library", Sp. Lib., Vol. 71, 1980, pp. 539-540.
- ♂ SELLERS, D.Y.: "Basic planning and Budgeting concepts for Special Libraries", Sp. Lib., Vol. 64, 1973, pp. 70-75.

Special libraries and informations centers, Ed.
Mc Graw, 1976.

Special libraries, worldwide: a collection of
papers: Ptep for the see of Sp. Libraries. Ed.
G. Reichardt. Verlag Dok. 1974.

SPOHN, K.: "Rahmenbedingungen für die Personalpolitik in
Spezialbibliotheken", Die Wissenschaftliche
Bibliothek, 1977, pp. 66-70.

STAVELEY, R.: Special Libraries, Shoe String; Bingley,
1977, pp. 74-95.

STRABLE, E.G.: "Special Libraries: What's the difference?",
Illinois Libraries, Vol. 62, 1980, pp. 215-217.

SURACE, C.J.: "Special Libraries - an overview." California.
1978.

TEES, M.H.: "Special Libraries", ALA Yearbook, 1977, pp.
308-311.

TEES, M.H.: "Special Libraries", ALA Yearbook, 1978, pp.
300-302.

TEES, M.H.: "Special Libraries in the 1980". Show Me Lib.,
Vol. 33, 1981, pp. 33-36.

TOWNER, L.W.: "Independent Research libraries" ALA Yearbook,
1979, pp. 126-129.

∫ TUDOR, D.: "Special Library Budget", Sp. Lib., Vol. 63,
1972, pp. 517-527.

- VIAUX, J.: "Le Role International des Bibliothèques Spécialisées", INSPEL, Vol. 12, No: 2, 1977, pp. 52-54.
- VOLLHARDT, C.: Kostenstruktur in Industriebibliotheken, Frankfurt am Main, Klostermann, 1974, pp. 246-256.
- WASSERMAN, D. - DANIEL, E.: "Library and Information Center Management", Annual Review of Information Science and Technology, Vol. 4, 1969, pp. 405-438.
- WHITE, H.S.: "Organizational Placement of the Industrial Special Library: its Relationship to Success and Survival", Sp. Lib., Vol. 64, 1973, pp. 141-144.
- WILLIAMS, L.J.: "Industrial Library and Market Research", Sp. Lib., Vol. 63, 1972, pp. 563-567.